

Med blick på modersmålet

Om språksituationen för hörande barn till döva och modersmålsundervisningen i svenskt teckenspråk

Med blick på modersmålet

Om språksituationen för hörande barn till döva och modersmålsundervisningen i svenskt teckenspråk

Tommy Lyxell

Med blick på modersmålet

Tommy Lyxell

Rapporter från Språkrådet 9

© Institutet för språk och folkminnen, 2019

Språkrådet
Institutet för språk och folkminnen
Box 20057
104 60 Stockholm
www.isof.se

ISBN: 978-91-86959-58-6

Permanentlänk:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:sprakochfolkminnen:diva-1659>

Omslag och grafisk form: Tone Gellerstedt, Isof
Omslagsfoto: Mostphotos

Om rapporten

Målgrupperna för denna rapport är pedagogisk personal som kommer i kontakt med hörande barn till döva föräldrar, utbildningsansvariga inom skolans värld, utredare och andra beslutsfattare inom utbildningsområdet.

Rapporten visar att cirka 20 procent av de elever som är berättigade till modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk i grundskolan får sådan undervisning. Det är en betydligt lägre andel än för andra språk. Det kan finnas flera skäl till det: det är för få elever i kommunen som vill läsa ämnet, missnöje med modersmålsundervisningen eller att familjerna inte känner till möjligheten. Ytterligare ett skäl kan vara att elever som har teckenspråkiga föräldrar inte betraktas som flerspråkiga av skolpersonalen.

Rapporten består av tre delar: en kunskapssammanställning om språksituationen för hörande barn till döva, en bakgrundsbeskrivning om hörande barns möjligheter att lära sig svenskt teckenspråk och resultatet av en enkätundersökning om teckenspråkiga föräldrars syn på modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk för sina hörande barn.

Kunskapssammanställningen och bakgrundsbeskrivningen får ganska stort utrymme i denna rapport. Skälet till det är att situationen för hörande barn till döva är knapphändigt beskriven i utredningar och kan behöva belysas lite mer utförligt. Genom att sätta ljuset på gruppen hörande barn till döva vill vi ge en bredare bild av vilka som talar det svenska teckenspråket. Det svenska teckenspråket förknippas annars med döva och hörselskadade personer.

Enkätundersökningen redovisar teckenspråkiga döva och hörselskadade föräldrars tankar om modersmålsundervisningens betydelse för sina hörande barn. Svaren jämförs med resultatet från en tidigare studie med föräldrar som har finska, persiska och somaliska som modersmål.

Innehållsförteckning

Inledning	5
Kort om ordval	6
1. Kunskapssammanställning om språksituationen för hörande barn till döva föräldrar	7
Tidigare kartläggningar och uppskattningar	8
Bärare av två språk och två kulturer	8
Språklig utveckling	9
Behov av annat stöd i skolan	13
2. Hörande barns möjligheter att lära sig svenskt teckenspråk i skolan	14
Lagskydd, kurs- och läroplaner	14
Utbildningssituationen i dag	15
3. Döva föräldrars åsikter om modersmålsundervisningen för sina hörande barn	19
Metod och genomförande	19
Resultat	19
Slutsatser av enkätundersökningen och diskussion	28
4. Avslutande tankar	30
Referenser	31

Bilaga 1. Skärmbilder av enkäten "Hörande barns tillgång till svenskt teckenspråk"

Bilaga 2. Annonsering i Facebookgrupper

Inledning

Hörande barn till döva teckenspråkiga föräldrar är en grupp barn som inte har fått mycket uppmärksamhet i skolans värld. Ett skäl kan vara på att det saknas yttre tecken som avslöjar att barnen har ett ytterligare modersmål utöver svenska. Ett annat skäl är att dessa barn inte anses ha har särskilda svårigheter med språkutvecklingen – åtminstone inte utifrån ett majoritetsspråkperspektiv. När det gäller barnens andra modersmål, det svenska teckenspråket, finns det tecken på att språkutvecklingen inte sker lika tillfredsställande.

Det svenska teckenspråket förknippas med döva och hörselskadade personer, vilket är naturligt. Språkpolitiken för döva och hörselskadade har därför varit inriktad på att lösa kommunikationshinder utifrån ett tillgänglighetsperspektiv, till exempel genom tolkverksamhet, teckenspråksutbildning, hörseltekniska hjälpmedel, textning av tv-program, teckenspråkiga produktioner i tv etcetera. Även barnomsorgen och utbildningssituationen har för döva och hörselskadade elever har uppmärksammats i flera utredningar. Barnens språkutveckling, sociala och kognitiva utveckling kan påverkas negativt om de inte får stöd tidigt i livet.

Enligt en uppskattning utgör hörande barn till döva omkring 40 procent av modersmålstalarna i svenskt teckenspråk är därmed en betydande grupp i den teckenspråkiga språkgemenskapen (Parkvall 2015). Men även om barnen växer upp med svenskt teckenspråk som ett av sina modersmål, uppmärksammas de sällan när språkpolitiska åtgärder förs på tal. I den statliga utredningen *Teckenspråk och teckenspråkiga – översyn av teckenspråkets ställning* (SOU 2006:54) nämns överhuvudtaget inte hörande barn till döva. De föreslagna åtgärderna rör endast döva och hörselskadade personer. I *Värna språket – förslag till språklag* (SOU 2008:26) och språklagspropositionen *Språk för alla – förslag till språklag* (Prop. 2008/09:153) nämns hörande barn till döva mycket kortfattat som exempel på anhöriga ”som av andra skäl har behov av teckenspråk [ska] ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda det svenska teckenspråket”.

Sedan språklagen trädde i kraft år 2009 har teckenspråkiga föräldrar i ökad utsträckning diskuterat sina hörande barns språkliga rättigheter i sociala medier och i andra sammanhang. Fler och fler familjer ansöker om

modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk, då de förstår att formell undervisning i svenskt teckenspråk stärker barnens flerspråkiga utveckling och identitet.

Kort om ordval

En populär benämning för hörande barn till döva är *coda*¹, som är en initialförkortning av engelskans *children of deaf adults*. Ordet används runt om i världen, även i Sverige. Det finns också ett tecken för begreppet, som lånats in från det amerikanska teckenspråket. Spridningen av ordet respektive tecknet har lett till att denna grupp har synliggjorts. I denna rapport håller vi oss till benämningen *hörande barn till döva*, framför allt av språkliga skäl. Genom att använda ordet *hörande* vill vi sätta ljuset på att det svenska teckenspråket även talas av hörande barn.

Vi refererar till barnens föräldrar som ömsom *döva och hörselskadade*, ömsom *teckenspråkiga*. I båda fallen är det föräldrarnas språkliga och kulturella tillhörighet som är i fokus, inte deras hörselnedsättning.

Vi skriver *talat språk* och *tecknat språk* när vi refererar till de modaliteter som språken uttrycks på. Det tecknade språket som används i Sverige heter *svenskt teckenspråk*. Men det finns också andra tecknade språk som talas av inflyttade döva och hörselskadade, till exempel rumänsk teckenspråk och lettiskt teckenspråk. Vi skriver *använder* eller *taler* svenskt teckenspråk. Båda konstruktionerna är möjliga. Att *tala svenskt teckenspråk* innebär inte att man tecknar och samtidigt använder rösten.

¹^CODA är en del av namnet på den nordamerikanska organisationen CODA International som grundades 1983. Medlemmar i organisationen kallades för coda. I dag har ordet coda fått en mer generell betydelse och refererar till alla hörande som har döva föräldrar, oavsett ålder och organisationstillhörighet. Ibland används ordet koda (eng. kids of deaf adults) när man vill referera till barn och ungdomar som är under 18 år.

1.

Kunskapssammanställning om språksituationen för hörande barn till döva föräldrar

Denna kunskapssammanställning gör inte anspråk på att vara uttömmande. Målet är att i grova drag beskriva språksituationen för hörande barn till döva föräldrar. Så långt som det är möjligt beskriver vi förhållandena i det svenska samhället, men där det saknas svenskt forskning hänvisar vi till internationell forskning.

Det finns inte mycket forskning om hörande barn till döva i Sverige och i Norden. Det har skrivits ett par nordiska doktorsavhandlingar som rör den tidiga språkutvecklingen hos hörande barn till döva (Kanto 2016, Cramér-Wolrath 2013a). Förutom dessa doktorsavhandlingar går det att hitta en del examensuppsatser som rör hörande barn till döva i Sverige. En studie som många uppsatser refererar till är en socialantropologisk undersökning som gjordes i USA under 1990-talet (Preston 1994).

Inom internationell forskning har man intresserat sig för hörande barns bimodala språkutveckling, det vill säga flerspråkighet i både talade och tecknade språk (Se Bishop & Hicks ed., 2008). I USA och Brasilien har tre universitet samarbe-

tat kring ett longitudinellt forskningsprojekt om språkutvecklingen hos flerspråkiga barn – såväl döva barn som hörande barn – som växer upp med ett tecknat och ett talat språk. Forskningsresultaten har publicerats i ett stort antal artiklar och doktorsavhandlingar mellan åren 2009 och 2019².

Det har getts ut skrifter och böcker där hörande barn till döva uttrycker sina tankar om sin situation. En bok är *Kan din mamma lukta?* som Specialskolemyndigheten gav ut 2008 (Boklund m.fl. 2008). I den skriver hörande barn till döva om sina upplevelser att växa upp med döva föräldrar och det svenska teckenspråket. En annan bok *Hørende i ørene, döv i magen*, som beskriver förhållandena i Norge (Solem 2015). Det har också publicerats ett antal självbiografier³.

Litteraturen kretsar kring fyra teman: kulturella drag hos hörande barn till döva, barnens position mellan den hörande och den döva världen, den flerspråkiga utvecklingen och skolans stödåtgärder. Vad som är viktig för skolans värld att känna till är de två sistnämnda temana, men det kan också vara bra att ha ett hum om de två förstnämnda.

²^Se webbplatsen BiBiBi Project: <https://slla.lab.uconn.edu/bibibi> (hämtad 24.6.2019).

³^Några exempel är *Tystnadens barn* (Lindström 1990), *Tolk steker pannkakor* (Bergqvist 2005), *Flickan på två stolar* (Svensson Richter 2011), *Själv tecknade jag min väg* (Ojala-Signell 2016).

Tidigare kartläggningar och uppskattningar

Det saknas statistik om hur många hörande barn till döva det finns i landet. Men utifrån tidigare kartläggningar och uppskattningar går det att få en uppfattning om hur många barn det rör sig om.

I mitten av 1980-talet genomförde Sollentuna skolstyrelse en undersökning om hörande barn till döva i Stockholmsområdet (Danielsson 1987). Undersökningen bestod av en kartläggning av antalet hörande barn till döva i Stockholms län, enkätfrågor till skolor, mödravårdscentraler och barnavårdscentraler samt intervjuer med döva föräldrar och deras hörande barn. Kartläggningen visade att det då fanns 110 hörande barn till döva i åldrarna 0–12 år i Stockholms län. Endast 11 av dessa barn fick modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk (eller hemspråksundervisning som det kallades då).

I Skåne genomfördes det under åren 1994–1996 ett föräldrastödjande projekt för döva föräldrar som har hörande barn. Som en del av projektet genomfördes en kartläggning av antalet hörande barn till döva. I kartläggningen fann man 122 hörande barn till döva i åldrarna 0–19 år. I en uppföljning som gjordes några år senare kom man fram till att det fanns 100 hörande barn till döva i förskola och grundskola (Svensson Richter 1997, Rikardson & Henriksson 2001).

I Göteborgs kommun genomfördes år 2000 en liknande kartläggning, som visade att det fanns 45 teckenspråkiga familjer som hade hörande barn i Göteborgsområdet. Det framgår dock inte av rapporten hur många barn det rörde sig om (Balkstam 2000).

En kartläggning som Landstinget i Jönköpings län gjorde 2014 visade att det fanns 12 hörande barn till döva i grundskoleåldern. Tar man med förskola och gymnasieskola handlade det totalt om 20 barn. Inget av dessa barn fick modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk (Bergholtz & Johansson 2014). Utredarna berättade i en intervju för tidningen Skolvärlden att de uppskattar antalet hörande barn till döva i hela landet till minst 1 000 (Stucki 2014).

Lingvisten Mikael Parkvall har i boken *Sveriges språk i siffror* (Parkvall 2015) gjort beräkningar av antalet modersmålstalare för de 100 största

språken i Sverige. Även talare av det svenska teckenspråket redovisas. Antalet modersmålstalare i svenskt teckenspråk beräknas vara omkring 12 000. Därutöver finns omkring ett tusen teckenspråkstalare som har ett annat nationellt teckenspråk som modersmål, men som också har lärt sig svenskt teckenspråk. Av de omkring 13 000 talarna i svenskt teckenspråk beräknas drygt 5 000 personer vara hörande barn till döva, det vill säga omkring 40 procent av modersmålstalarna i svenskt teckenspråk.

Bärare av två språk och två kulturer

Hörande barn till döva växer normalt sett upp i två kulturer: dövas kultur och majoritetskulturen. De lär sig två språk: det tecknade språket och det talade språket. Dövas kultur förknippas med döva personer vilket gör att hörande barn till döva normalt inte uppfattas som bärare av dövskulturen. Hörande barn till döva påverkas emellertid av de attityder som samhället har mot döva och får ibland fungera som ambassadörer för dövas kultur (Preston 1994, Aronsson & Juterot 1998, Hoffmeister 2008).

Döva och hörselskadade föräldrar får i de flesta fall hörande barn. Man kan säga att det omvända förhållandet råder för döva barn. De flesta döva barn föds i familjer där föräldrarna är hörande och tidigare inte haft kontakt med döva. Endast ett fåtal döva föräldrar får döva barn.

En benämning som kan användas om såväl hörande som döva barn som har döva föräldrar är *arvspråkstalare* (i engelskspråkig litteratur förekommer ordet *heritage signers* eller *native signers*), det vill säga att de lär sig det tecknade språket av sina föräldrar från tidig ålder. Döva arvspråkstalare exponeras för det tecknade språket i högre utsträckning än hörande barn till döva eftersom de vanligtvis går i teckenspråkiga skolor och använder språket i fler sociala sammanhang. Hos hörande barn till döva varierar kunskaperna i det tecknade språket kraftigt (Reynolds 2016, Chen Pichler m.fl. 2018).

Eftersom hörande barn till döva inte delar ett framträdande drag med sina föräldrar, nämligen hörselnedsättningen, är det lätt hänt att omgivningen

betraktar barnen som vilka andra barn som helst. De som känner till dövas kultur kan dock se att barnens beteenden är färgade av föräldrarnas kultur. Signalerna är ibland subtila och kan gå skolans personal förbi (Einarsson 2013). Några särdrag som brukar lyftas fram är barnens behov av ögonkontakt, vana vid kroppskontakt, att de gestikulerar mer och visar mer uttryck i ansiktet. Ibland är de mer högljudda än sina hörande kamrater (Boklund m.fl. 2008, Pryer & Emmorey 2008).

Mellanposition mellan dövulturen och majoritetssamhället

Eftersom hörande barn till döva har färdigheter i såväl det talade språket som i det tecknade språket hamnar de ofta i en mellanposition mellan föräldrarna och den hörande omgivningen. Mellanpositionen kan skapa en inre konflikt, inte minst när barnen hör kommentarer om döva som inte förväntas uppfattas av döva (Boklund m.fl. 2008, Bergkvist 2005, Svensson Richter 2011, Ojala-Signell 2016). Att vara hörande och växa upp med döva föräldrar kan leda till en känsla av oklar grupptillhörighet (Aronsson & Juterot 1998, Adams 2008).

Många hörande barn till döva – speciellt om båda föräldrarna är döva och inga hörande släktingar bor i närheten – får navigera i den hörande världen på egen hand och lära sig de sociala och språkliga koder som gäller där. Detta gör att barnen kan uppfattas som självständiga och ansvarsfulla, vilket normalt betraktas som goda egenskaper. Ibland kan barnen uppfattas som mer kompetenta än sina föräldrar, just för att de är hörande. Det finns en risk att omgivningen därmed förbiser barnens behov av stöd i skolan (Preston 1994, Aronsson & Juterot 1998, Johansson 2000, Hoffmeister 2008, Mattsson 2010, Solem 2015).

Ibland förväntas hörande barn till döva vara informationsförmedlare mellan skolan och sina föräldrar. Men det är inte alltid barnen berättar hemma vad som händer i skolan, vilket gör att föräldrarna inte engageras i barnens skolarbete. Det är således viktigt att skolan tänker på att ha direktkontakt med föräldrarna, vilket är möjligt med hjälp av tolk eller bildtelefonförmedling (Rikardson & Henriksson 2001, Bergholtz & Johansson 2014).

Det finns också positiva sidor med att växa upp

med två språk och två kulturer, vilket framkommer i barnens berättelser. Att hörande barn till döva behärskar ett tecknat språk väcker nyfikenhet hos omgivningen vilket leder det till att de får uppmärksamhet. Många hörande barn till döva känner samhörighet med dövulturen och stolthet över att kunna det tecknade språket (Danielsson 1987, Aronsson & Juterot 1998, Boklund m.fl. 2008, Solem 2018).

I vuxen ålder är det relativt många hörande barn till döva som väljer yrken där de har nytta av sina kunskaper i det tecknade språket. Men det finns också de som av olika anledningar väljer att hålla sig borta från dövas värld. Bristande stöd från omgivningen under uppväxten kan vara en bidragande orsak (Preston 1994, Hoffmeister 2008).

Språklig utveckling

I rapporten kommer vi fortsättningsvis att hålla oss till det som relaterar till barnens språkutveckling och behovet av modersmålsundervisning. Först lite om språkens olika modaliteter.

Olika språkliga modaliteter

Tecknade språk och talade språk uttrycks i olika modaliteter. I talade språk används rösten när något språkligt framförs och yttranden uppfattas med hörseln. Modaliteten är *vokal* och *auditiv*. För tecknade språk är modaliteten *gestuell* och *visuell*. Yttranden uttrycks med kroppen och uppfattas med synen. Språkens olika modaliteter påverkar språkens uppbyggnad. Tecknade språk kännetecknas av *simultanitet* och *spatialitet* medan talade språk bygger på *sekventialitet*, det vill säga ordningen på bokstäverna och orden påverkar betydelsen. Olika områden framför kroppen – vilket språkvetare kallar för *teckenrummet* – bidrar med språklig betydelse när pekningar eller tecken riktas mot dessa områden (Ahlgren & Bergman 2006).

Språkens olika modaliteter påverkar hur språken används, bland annat vid turtagning. I talade språk är det vanligt att man tar ordet strax efter att den föregående talaren slutat (i en del kulturer till och med innan den föregående talaren avslutat sin samtalstur). I tecknade språk tecknar man inte förrän man säkrat ögonkontakten med den man vill tala till (Holmström 2013). För att etablera

ögonkontakt behöver man ibland använda visuella eller taktila signaler. De kan till exempel handla om att vifta med handen inom mottagarens synfält eller lätt vidröra samtalspartnern, vanligtvis på överarmen (Bergman 2012, Cramér-Wolrath 2013b, 2013c, Holmström 2013).

Hörande barn till döva som lär sig ett tecknat och ett talat språk lär sig att använda båda språkliga modaliteterna. Denna form av tvåspråkighet kallas ibland för *bimodal tvåspråkighet* (Emmorey m.fl. 2008, Baker m.fl. 2014).

Behov av ögonkontakt i samtal

Som det framgår är ögonkontakt viktigt i tecknade språk. Det är via ögonen som man lyssnar. Finns det ingen ögonkontakt, sker det ingen kommunikation. För många hörande barn till döva är ögonkontakt viktigt även när de använder talat språk i kontakt med hörande personer (Preston 1994).

I en studie jämfördes kommunikationsmönstret hos döva och hörande barn på en förskola för teckenspråkiga barn i USA. Vid undersökningstillfället fanns det tre grupper av barn i förskolan: döva barn som har döva föräldrar, hörande barn till döva föräldrar och hörande barn till hörande föräldrar. Forskarna såg att döva barn och hörande barn till döva föräldrar använde sig av samma uppmärksamhetsstrategier. De viftade med händerna eller höll upp ett föremål inom den tilltalades synfält för att få uppmärksamhet (Mather & Andrews 2008).

Att ögonkontakt är viktigt även i samtal mellan två hörande barn till döva noterades i undersökningen. Om ett barn vände bort blicken slutade det andra barnet att prata och samtalet återupptogs först när ögonkontakten var etablerad igen. Barnen hade kunnat prata med varandra utan ögonkontakt eftersom de hör, men det gjorde de inte. Ibland lystrade barnen inte när personalen ropade på dem. Istället fick personalen gå fram till dem och vidröra kroppen för att få uppmärksamhet (Mather & Andrews 2008).

Liknande iakttagelser gjordes i en klassrumsstudie av en fjärdeklass i en svensk grundskola. En pojke i klassen hade döva föräldrar. Det som skilde pojken från de andra eleverna var att han nästan hela tiden riktade blicken på läraren, vilket de andra eleverna inte gjorde. De som inte hade döva föräldrar tittade på andra saker medan de lyssnade. När

två av pojkens klasskamrater pratade med varandra, tittade pojken växelvis på deras ansikten. När klasskamrater frågade efter saker, pekade pojken mot föremålen istället för att säga var de fanns, vilket man gör i tecknade språk. Detta uppmärksammades emellertid inte av lärarna förrän forskaren påtalade det (Einarsson 2013).

Ögonkontaktens betydelse framkommer även i berättelser från hörande barn till döva. En del tycker att det är obehagligt att inte kunna se ögonen hos den som man talar med, till exempel om de döljs av mörka glasögon. En del känner sig obekväma när läraren står bakom ryggen på dem när en skoluppgift diskuteras, eftersom de inte kan se ögonen hos läraren (Boklund m.fl. 2008, Solem 2015).

Hörande barn till döva kommer så småningom underfund med att inte alla människor uppskattar ögonkontakt. Om den är för långvarig kan det skapa osäkerhet hos samtalspartnern eller uppfattas som en invit. Barnen behöver därför lära sig att bryta ögonkontakten emellanåt när de pratar med personer som inte är teckenspråkiga (Egertz & Zackrisson 2013). I andra sammanhang kan långvarig ögonkontakt upplevas som positivt. Lärare kan få intrycket att hörande barn till döva är mer uppmärksamma än andra elever. I själva verket kan de ha tankarna på annat håll även om blicken är riktad mot läraren (Solem 2015). Det handlar om grundläggande kommunikativa strategier som hörande barn till döva lär sig i tidig ålder.

Flerspråkig språkutveckling

Flerspråkiga barn lär sig språken i olika livsskeenden och i olika situationer (Skolverket 2018a). Det är sällan flerspråkiga barn behärskar de olika språken lika bra i alla sammanhang. Ofta är barnen bättre på ett språk i ett sammanhang – till exempel i hemmet – och bättre på ett annat språk i ett annat sammanhang – till exempel i skolan. Denna uppdelning av språken kan dock göra det svårt för en del barn att hemma diskutera det man lärt sig i skolan.

Begreppet *funktionell tvåspråkighet* används ibland när man menar att en individ ”kan klara sig på båda språken i enlighet med samhällets krav och sina egna önskemål” (Skutnabb-Kangas 1981, s. 255). Hörande barn till döva lär sig åtminstone två språk under sin uppväxt, det svenska teck-

enspråket och svenska. Därutöver lär de sig andra språk om föräldrarna kommer från ett annat land samt lär sig engelska och eventuellt ytterligare språk i skolan.

Ett dilemma när man bedömer flerspråkiga barns språkutveckling är det saknas tester som tar hänsyn till barnens sammanlagda språkkunskaper (se exempelvis Shohamy 2011). Språktester är normerade efter enspråkiga barns språkfärdigheter. När flerspråkiga barn bedöms efter samma måttstock kan det framstå som att flerspråkiga barn har en sämre språkutveckling än ”normalbarnet” på respektive språk. Detta förhållande gäller även hörande barn till döva, som växer upp med ett tecknat och ett talat modersmål (Chen Pichler m.fl. 2014).

Den tidiga språkutvecklingen

I en svensk longitudinell studie studerades två tvillingbarn som har två döva föräldrar – en döv flicka som fått ett kokleaimplantat och en hörande pojke. Barnens språkliga utveckling studerades från att de var 10 månader tills de blev 8 år. I hemmet användes både svenskt teckenspråk och talad svenska. När pojken började i en förskola vid 19 månaders ålder använde han talad svenska hela dagarna. Under en fyramånadersperiod när pojken var runt 2,5 år gammal använde han inte svenskt teckenspråk alls, men han förstod vad föräldrarna tecknade åt honom. En hypotes är att detta skedde under den språkanalytiska fasen då barn börjar komma underfund med de grammatiska reglerna. När pojken var tre år och fyra månader använde han det svenska teckenspråket på ett grammatiskt korrekt sätt och hade separerat språken (Cramér-Wolrath 2013b, 2013c). Flickans språkutveckling såg lite annorlunda ut, vilket beror på att hon kom i kontakt med talad svenska först vid tre års ålder, men hennes situation berörs inte i denna rapport. Studien visar att bruket av både talad svenska och svenskt teckenspråk stöttar språkutvecklingen i båda språken. Det gällde såväl pojken som flickan (Cramér-Wolrath 2013a, 2013c).

I en finsk doktorsavhandling studerades språkutvecklingen i både finska och finskt teckenspråk

hos tio hörande barn till döva. Barnens språkutveckling följdes under två år – mellan de var ett och tre år gamla. Forskaren konstaterade att variationen i barnens språkutveckling var stor. Hälften av barnen hade finska som dominant språk och hälften finländskt teckenspråk som dominant språk. Det fanns ingen tydlig korrelation mellan mängden språklig exponering och barnens dominanta språk. Hos några barn kunde finska vara det dominanta språket trots att barnet huvudsakligen exponerades för det finska teckenspråket, vilket tyder på att det finska teckenspråket bidrar till en gynnsam utveckling i finska. Studien visade också att barnen redan vid ett års ålder anpassade sitt språkbruk efter mottagarna, vilket visar att de var medvetna om de olika språkens modaliteter (Kanto 2016).

Språkutveckling i det tecknade språket

Det finns inte så många studier som mäter språkutvecklingen i det tecknade språket hos hörande barn till döva. Ett skäl till det är att det finns få normerade språktester för tecknade språk (Schönström 2010, Baker m.fl. 2014). De som tagits fram under senare år har framför allt används på döva barn (se *Sign Language Assessment Instruments*⁴). Många uppgifter om hörande barns språkutveckling i det tecknade språket är därför av anekdotisk natur.

Men det finns en amerikansk studie som tittar på grammatiska strukturer som hörande barn till döva använder, närmare bestämt användningen av referenter (subjekt) i berättelser. I studien jämfördes de hörande barnen med en kontrollgrupp bestående av döva barn som har döva föräldrar och går på dövskolor. I amerikanskt teckenspråk är det vanligare med subjektutlämning än i talad engelska. Studien visar att döva barn använder språkliga drag som är typiska för amerikanskt teckenspråk – till exempel utpekande verb, där subjektet inte behöver artikuleras – i större utsträckning än hörande barn till döva, som istället använder lexikala tecken eller bokstaverade tecken när de refererar till subjekt. En tänkbar förklaring kan vara att hörande barn till döva påverkas av det talade

4.[^]<http://www.signlang-assessment.info/index.php/tests-of-l1-development.html> (hämtad 21.5.2019)

språkets grammatik ju äldre de blir. De föredrar att använda grammatiska strategier som fungerar för båda språken (Reynolds 2016).

Att hörande barn till döva växer upp i döva familjer innebär inte att de per automatik behärskar det tecknade språket. Föräldrarnas kompetens i det tecknade språket kan variera, och negativa attityder till det egna språket kan påverka barnens vilja och intresse att lära sig det tecknade språket (Wilhelm 2008, Baker m.fl. 2014). En antropologisk studie i USA visade att en femtedel av hörande barn till döva inte behärskade det amerikanska teckenspråket. I en del familjer förekom det att äldre syskon fick tolka mellan föräldrarna och yngre syskon (Preston 1994).

Även i Sverige förekommer det att hörande barn till döva inte lär sig det tecknade språket flytande. Att kommunikationen inte fungerar i familjen kan leda till att relationen med föräldrarna inte utvecklas eller fördjupas. Många hörande barn till döva har dessutom svårt att förstå andra teckenspråkiga personer än sina föräldrar (Danielsson 1987, Johansson 2000, Bergholtz & Johansson 2014).

Språkutveckling i det talade och skrivna språket

I en svensk studie testades 29 vuxna hörande med döva föräldrar och deras språkkunskaper i svenska. I studien användes ett testbatteri av frågor som använts för andraspråkstalare med utländsk bakgrund. Det visade sig att den grammatiska intuitionen och den lexikala och syntaktiska kunskapen hos hörande barn till döva låg på ungefär samma nivå som andraspråkstalare med utländsk bakgrund som kommit i kontakt med svenska i tidig ålder. Ungefär hälften av deltagarna uppfattades som infödda enspråkiga talare i svenska. Den andra hälften uppfattades som talare i svenska på en närapå infödd nivå (Larsson 2015).

Även internationella studier pekar på att hörande barn till döva utvecklar det talade majoritetsspråket på nästintill samma nivå som infödda enspråkiga barn. I tidig ålder kan det tecknade språket vara dominerande, men när barnen kommer upp i skolåldern är det talade majoritetsspråket i regel det dominerande språket (Chen Pichler m.fl. 2014).

I några svenska intervjustudier har det framkommit att hörande barn till döva kan ha svårigheter

med det svenska språket, framför allt när de kommer i kontakt med skriftspråket i skolan (Aronsson & Juterot 1998, Bergholtz & Johansson 2014).

Kodväxling och kodblandning

Flerspråkiga barn kan ibland växla mellan sina språk när de talar med personer som behärskar samma språk. Språkvetare kallar detta för *kodväxling*. Kodväxling har tidigare uppfattats som användning av ofullständigt språkbruk, men i dag anser forskare att kodväxling är något som stöttar språkutvecklingen (Se Lindberg 2002).

Eftersom tecknade och talade språk uttrycks i olika modaliteter är det möjligt att teckna och tala samtidigt, vilket inte är möjligt med två talade språk. Det har myntats en särskild term för detta fenomen – *kodblandning* (eng. *code blending*, Emmorey m.fl. 2008). Den vanligaste formen av kodblandning är när talat språk används tillsammans med enstaka tecken. Men även omvända kan förekomma. En del tecken, som ibland kallas för genuina tecken, har speciella munrörelser som hörande barn till döva kan uttala med rösten, exempelvis [hyff], [paff] som finns i tecknen som betyder 'för säkerhets skull' och 'åka iväg'. En del grammatiska konstruktioner som är typiska för det tecknade språket kan uttryckas på det talade språket.

Kodblandning sker systematiserat och ser olika ut beroende på vilket som är barnets starkaste språk och vilken språklig domän de rör sig inom (van den Boegaerde och Baker 2008, de Quadros m.fl. 2016, Kanto 2016). Typiskt för ett kodblandat yttrande är att det är semantiskt kongruent, det vill säga uttrycker samma innehåll. Barnen säger alltså inte en sak på det talade språket och något annat på det tecknade språket. Hörande barn till döva kan också kodväxla, det vill säga fullständigt byta språk mitt i ett yttrande, men det sker i mycket begränsat utsträckning. Kodblandning är betydligt vanligare (Emmorey m.fl. 2008).

I en holländsk studie har forskare studerat hörande barns kommunikation med sina mödrar från de var 1,5 år till de var 6 år. Barnen använde kodblandning frekvent och det ökade med stigande ålder. Vid sex års ålder var 40 till 70 procent av barnens yttranden kodblandningar. Även föräldrarna kodblandade när de talade med sina barn,

det vill säga använde rösten när de tecknade. Forskarna kunde emellertid inte se något entydigt samband mellan föräldrarnas språkbruk och barnens språkutveckling, varken i det tecknade eller det talade språket (van den Bogaerde & Baker 2008).

Studier visar att hörande barn till döva använder rösten på olika sätt beroende på vem som är mottagare. Viskning tillsammans med tecken sker när mottagaren är döv – full röststyrka används tillsammans med tecken med dem som är hörande teckenspråkiga (Petroj m.fl. 2014).

I en intervjuundersökning i Stockholmsområdet från 1987 framgick det att många döva föräldrar använde tal tillsammans med tecken när deras hörande barn var små. Föräldrarnas språkbruk blev mer teckenspråkigt när barnen blev äldre, men en del föräldrar fortsatte att använda talet när barnen blev äldre, trots att barnen tyckte det var onödigt. De förstod föräldrarna ändå (Danielsson 1987). Det finns föräldrar som medvetet håller de olika språken åtskilda för att det hörande barnet ska bli medvetet om hur man skapar uppmärksamhet på respektive språk, via synen på svenskt teckenspråk och via hörseln i talad svenska (Cramer-Wolrath 2013a).

Inom pedagogiken har begreppet *transspråkande* (eng. *translanguaging*) fått fotfäste. Det används när man vill komma ifrån synsättet att betrakta olika språk som separata system. I stället ser man barnens språkkompetens i flera språk som en resurs som kan användas för kommunikation, meningsskapande och förståelse. Tillgång till flera språk ses som en möjlighet att öka barnens språkliga repertoar (Svensson 2017, 2018). Teckenspråkiga hörande barns samtidiga användning av det talade och det tecknade språket kan eventuellt ses som en form av transspråkande.

Hänvisas till talpedagoger

Det förekommer att hörande barn till döva hänvisas till talpedagoger. Barnen kan befinna sig en fas i den tvåspråkiga utvecklingen där det tecknade språkets grammatik påverkar det talade språket. Det kan av skolan uppfattas som att språkutvecklingen i det talade språket går långsamt. En del barn kan känna sig obekväma att tala även om de har förmågan att tala och förstår vad som sägs (Egertz & Zachrisson 2013, Chen Pichler m.fl.

2014, Kanto 2016). Döva föräldrar kan oroas sig för språkutvecklingen i det talade språket eftersom de själva inte kan höra när barnet använder rösten (Falkman 2010). Tillsammans kan detta bidra till att fokus hamnar på barnets talade språk medan det tecknade språket hamnar i skymundan.

I en del fall kan en talpedagog vara det stöd som barnet behöver. Om det är en språkstörning som ligger bakom den långsamma språkutvecklingen behöver det mötas med lämpliga insatser. Men det gäller att skilja dessa fall från normal språkutveckling hos flerspråkiga barn (Kanto 2016).

Behov av annat stöd i skolan

En del hörande barn till döva tycker att de inte får tillräckligt stöd med läxläsningen i skolan. Det gäller framför allt i språkämnerna men även i andra ämnen. Barnen upplever att föräldrarna har svårt att hjälpa till med läxorna, eftersom de har en annan utbildningsbakgrund (Mattsson 2010, Einarsson 2013, Bergholtz & Johansson 2014). Men det kan också bero på att barnens kunskaper i svenskt teckenspråk inte räcker till när de vill diskutera läxor med föräldrarna (Aronsson & Juterot 1998).

Alla hörande barn till döva har inte behov av stödåtgärder i skolan. En del barn tycker tvärtom att deras färdigheter både i svenskt teckenspråk och i svenska har gjort det lättare för dem att hänga med på lektionerna jämfört med skolkamraterna (Egertz & Zachrisson 2013). I en äldre intervjustudie ansåg endast 9 av 110 föräldrar att deras hörande barn hade behov av språkligt stöd i svenska (Danielsson 1987). Vilka stödbehov som barnen har behöver således bedömas från fall till fall.

2.

Hörande barns möjligheter att lära sig svenskt teckenspråk i skolan

Skyddet för det svenska teckenspråket och dess talare regleras i olika lagar. Vi tar här upp dem som rör modersmålsundervisning och modersmålsstöd samt resultat från tidigare kartläggningar som rör hörande barn till döva.

Lagskydd, kurs- och läroplaner

I språklagen (SFS 2009:600) står det att ”det allmänna har ett särskilt ansvar att skydda det svenska teckenspråket” (9 §) och att ”den som är döv eller hörselskadad och den som av andra skäl har behov av teckenspråk [ska] ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda det svenska teckenspråket” (14 §). Det svenska teckenspråket ges samma ställning som de nationella minoritetsspråken i språklagen. I förarbeten till språklagen pekas hörande barn till döva ut som en grupp som har ”behov av teckenspråk”.

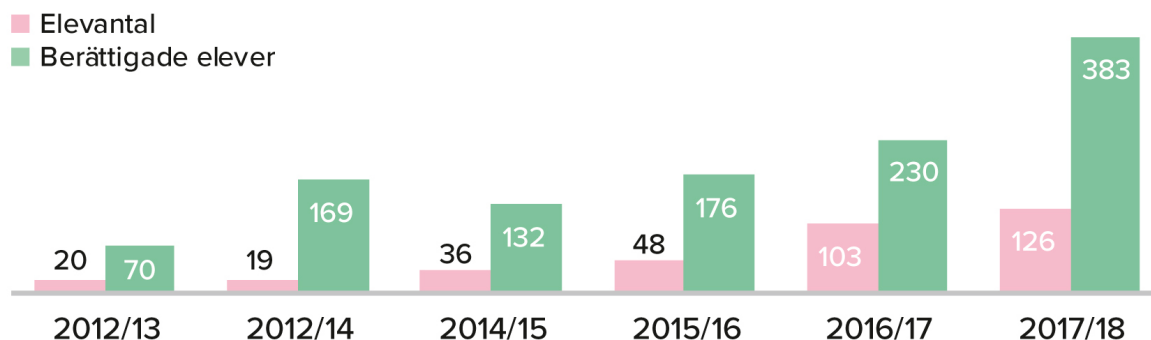
Rätten till modersmålsundervisning regleras i skollagen och skolförordningen. Villkoren för modersmålsundervisning för svenskt teckenspråk är desamma som för andra minoritetsspråk – det vill säga språket ska vara det dagliga umgängesspråket i hemmet och eleven ska ha grundläggande kunskaper i språket (skollag 2010:800, 10 kap. 7 §). De som har rätt till modersmålsundervisning i

något av de *nationella minoritetsspråken* är däremot undantagna från dessa två villkor.

I skolförordningen regleras huvudmannens skyldigheter. Om minst fem elever i kommunen vill ha modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk och det går att hitta en lämplig lärare är kommunen skyldig att erbjuda modersmålsundervisning (SFS 2011:185, 5 kap. 7 §). Kommunen kan emellertid erbjuda modersmålsundervisning även om det är färre än fem elever som önskar få sådan undervisning. För de nationella minoritetsspråken gäller däremot inte bestämmelsen om minst fem elever.

Modersmålsundervisning i grundskolan kan ges inom ramen för språkval, skolans val eller utanför den garanterade undervisningstiden (skolförordning 2011:185, 5 kap. 8 §). Om eleven behöver det ska studiehandledning ges på modersmålet (skolförordning 2011:185, 5 kap. 4 §).

I kursplanen för modersmålsundervisning står det att elever ska utveckla sin förmåga att ”använda sitt modersmål som ett medel för sin språkutveckling och sitt lärande” och ”reflektera över traditioner, kulturella företeelser och samhällsfrågor i områden där modersmålet talas utifrån jämförelser med svenska förhållanden” (Skolverket 2018b, s. 87). Det finns speciella kursplaner för modersmåls-

Figur 1. Antal elever som får modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk (källa: Skolverket).

undervisning i de nationella minoritetsspråken, men någon särskild kursplan finns inte för det svenska teckenspråket.

Förskolan ska erbjuda modersmålsstöd för de barn som har ett annat modersmål än svenska. I skollagen står det att ”förskolan ska medverka till att barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att utveckla både det svenska språket och sitt modersmål” (8 kap., 10 §). I den nya läroplanen för förskolan Lpfö 18, som träder i kraft den 1 juli 2019, står det att ”för döva barn, barn med hörselnedsättning och barn som av andra skäl har behov av teckenspråk ska språkutvecklingen främjas i det svenska teckenspråket” (s. 9). Till grund för denna formulering ligger språklagen.

Hörande barn till döva och och syskon till döva elever som går i specialskolan kan få teckenspråksutbildning som Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) ordnar. Detta regleras i Förordning (2011:130) med instruktion för Specialpedagogiska skolmyndigheten, där det står: ”Myndigheten ska erbjuda teckenspråksutbildning för syskon till döva eller hörselskadade barn och barn till döva eller hörselskadade föräldrar” (13 §). Syftet med utbildningen är att ”ge eleverna förutsättningar att utveckla sin identitet och bli flerspråkiga”, som det står i ramkursplanen (ALL 2013/742)⁵. I praktiken innebär det att barnen kan få teckenspråksundervisning en vecka per termin. Rektorn på hemskolan avgör om eleven får delta i teckenspråksutbildningen. Undervisningen ersätter dock inte modersmålsundervisningen.

Utbildningssituationen i dag

Som redan nämnts finns det olika utbildningsmöjligheter för hörande barn till döva att lära sig svenskt teckenspråk. Men hur ser situationen ut i praktiken?

Få elever får modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk

Läsåret 2017/2018 fick 126 elever modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk, enligt statistik som sammanställts av Skolverket för Språkrådets räkning. Det har skett en stadig ökning av antalet elever de senaste fem åren (se figur 1). På fem år har antalet elever som får modersmålsundervisning i svensk teckenspråk sexdubblats. Men ökningen har skett från en mycket låg nivå. Läsåret 2012/2013 fick endast 20 elever modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk⁶.

Av de berättigade eleverna har andelen som får modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk pendlat mellan 11 och 45 procent under perioden 2012–2018. Läsåret 2017/2018 var det 33 procent (se figur 1). Det är en lägre andel än för andra språk, där genomsnittet ligger ganska stabilt mellan 55 och 60 procent (Skolverket 2018c). Så även om det har skett en ökning av antalet elever som får modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk är det förhållandevis få av de berättigade eleverna som får det.

Antalet elever som är berättigade till moders-

5. <https://www.spsm.se/globalassets/kurser-och-konferenser/for-barn-och-elever/ramkursplan-i-teckensprak-som-modersmal--for-horande-barn-till-dova-och-horselskadade-foraldrar-coda.pdf> (hämtad 6.11.2018)

6. Skolverket har inga uppgifter om modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk före 2012/13.

målsundervisning i svenskt teckenspråk har också ökat under denna period. Uppgången får snarast ses som ett tecken på att fler hörande barn till döva har identifierats i skolorna, inte att de har blivit fler. Det finns dock skäl att tro att statistiken inte fångar upp alla berättigade elever. Utgår man från Parkvalls (2015) uppskattning och SCB:s befolkningsstatistik kommer man fram till att det bör finnas omkring 600 hörande barn till döva i grundskoleåldern⁷. Det skulle i så fall innebära att omkring 20 procent av de berättigade eleverna får modersmålsundervisning (se avsnittet ”Tidigare kartläggningar och uppskattningar” på sidan 8), vilket är betydligt färre än för andra språk.

Flera fall där hörande barn till döva blivit nekade modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk har uppmärksammats i medierna. Ett relativt aktuellt fall är två barn i Nyköpings kommun som inte blev beviljade modersmålsundervisning 2017. Efter att frågan uppmärksammats i lokala nyhetsmedier, sociala medier och av intresseorganisationer ändrade sig kommunen och beviljade barnen modersmålsundervisning⁸.

Ett hörande barn som gick i förskoleklass fick inte modersmålsstöd för att skolan bedömde att hen inte hade grundläggande kunskaper i svenskt teckenspråk. Båda föräldrarna samt ett syskon är döva och talar svenskt teckenspråk, men det hörande barnet talar ändå mest svenska. Föräldrarna kan inte förstå varför Örebro kommun nekade familjen modersmålsstöd. Att språkutvecklingen i det svenska teckenspråket gick långsamt var ju skälet till att föräldrarna ville att barnet skulle få modersmålsstöd⁹.

I en del fall hänvisar kommunen till modersmålsbestämmelserna i skolförordningen och hävdar att det måste vara minst fem elever som vill läsa ämnet eller att det saknas lärare. Det är ett förhållningssätt som känns igen även för andra språk. Det finns dock kommuner som erbjuder modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk även om det är färre än fem elever som önskar det. Exempel på det är Skellefteå och Södertälje kommun.

Ett annat problem är att det saknas en kursplan för teckenspråk som modersmål. Det finns en kursplan för ämnet *Teckenspråk för hörande* i grundskolan, vilket vänder sig till nybörjare som inte varit i kontakt med det svenska teckenspråket tidigare. Ämnet är inte anpassat för dem som redan har grundläggande kunskaper i svenskt teckenspråk. Den statliga utredningen *Samordning, ansvar och kommunikation* (SOU 2016:46) föreslog att regeringen ger Skolverket i uppdrag att ta fram en kursplan för ämnet *modersmål – teckenspråk som likställs med nationella minoritetsspråk* (SOU 2016:46, s. 175–176).

Teckenspråksvecka vid specialskolor och fjärrundervisning

Hörande barn till döva som går i grundskolan eller i gymnasieskolan kan gå en teckenspråksutbildning som ges av Speciapedagogiska skolmyndigheten. Utbildningen kallas populärt för *teckenspråksvecka*. Omkring 400 elever är inskrivna i verksamheten (Specialpedagogiska skolmyndigheten 2017). Den största andelen är hörande barn till döva, en mindre andel är hörande syskon till döva elever som går i specialskolan. Eleverna blir inskrivna från det år de anmäler sig till en teckenspråksvecka för första gången fram tills de går ut gymnasiet. Specialskolorna försöker så långt som möjligt ordna undervisningsgrupper som matchar elevernas ålder och kunskap i svenskt teckenspråk. Under teckenspråksveckan träffar eleverna andra barn som har samma bakgrund som de själva. De träffar även teckenspråkiga lärare och elever, vilket de inte gör i sina hemskolor.

En utvärdering som SPSM gjorde 2011 visade att 85 procent av de elever som gått teckenspråksutbildningen mer än 50 dagar tyckte att de i mycket stor eller stor utsträckning hade fått ökade färdigheter i att kommunicera på teckenspråk. Många elever mätte bättre efter teckenspråksveckan vilket lärare på hemskolan kunde bekräfta (Specialpedagogiska skolmyndigheten 2011).

SPSM erbjuder även fjärrundervisning i svenskt

7.^Enligt SCBs befolkningsstatistik för 2017 var ca 12 procent av befolkningen i åldersspannet 7–16 år. 12 procent av 5 000 blir 600 personer. 126 personer av 600 blir 21 procent.

8.^<https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=87&artikel=6676933> (hämtad 29.3.2019)

9.^Mejlkontakt med kommunvägledare på Servicecenter–Teckenspråk i Örebro kommun (oktober 2018).

teckenspråk, vilket kan passa dem som bor långt från en specialskola. Men fysiska möten med andra elever är också viktigt anser SPSM. ”Vi rekommenderar därför att elever som får fjärrundervisning också kommer till en specialskola med jämna mellanrum, till exempel via deltidstudier eller teckenspråksveckor”, skriver myndigheten på sin webbplats¹⁰.

Tvåspråkig undervisning för hörande barn till döva

Frågan om hörande barn till döva ska ha möjlighet att få sin grundskoleutbildning i specialskolan har diskuterats i dövsamhället. Det finns åsikter för och emot en sådan tanke. De som är positiva menar att hörande barn är teckenspråkiga och därför borde ha möjlighet att gå en teckenspråkig skola. I dag är det bara specialskolan som erbjuder tvåspråkig undervisning på svenskt teckenspråk och svenska, men enligt skolpliktsbestämmelsen i skollagen får hörande elever inte gå i specialskolan. De som är emot tanken att hörande barn till döva ska få gå tillsammans med andra döva barn menar att teckenspråksmiljön riskerar att hotas. Eftersom de hörande barnen kan använda talat språk med andra hörande elever och personal, missar döva barn och döv personal vad de pratar om. Erfarenheter från en förskola i Örebro visar att det inte alltid är lätt att förena talat språk och tecknat språk i verksamheten (Brunnberg & Fredriksson 2006).

Det har gjorts försök med att blanda elevgrupper i grundskolan. Under en period tog Nya Broskolan, en fristående grundskola med teckenspråkig profil i Stockholm, emot döva, hörselskadade och hörande teckenspråkiga elever¹¹. Skolan upphörde med sin verksamhet 2013.

I januari 2019 lämnade Dramaski Utbildning AB in en ansökan till Skolinspektionen om att starta en fristående grundskola för teckenspråkiga elever i Stockholmsområdet. Målgruppen är såväl döva och hörselskadade som hörande elever. Undervisningen ska ges på både svenskt teckenspråk och talad svenska. Vad denna ansökan leder

till återstår att se, men en tvåspråkig skola som är öppen för teckenspråkiga elever oavsett hörselstatus innebär ett förändrat synsätt på undervisning för teckenspråkiga döva, hörselskadade och hörande elever som annars präglas av en uppdelning utifrån barnens hörselförmåga.

Brist på teckenspråklärare

Bristen på utbildade teckenspråklärare är ett återkommande bekymmer inom modersmålsundervisningen. Även om en kommun vill erbjuda modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk är det inte alltid lätt att få tag i behöriga lärare. I en del fall tvingas kommuner att anlita obehöriga lärare.

Att bristen på teckenspråklärare fortfarande är ett problem framgår i Statskontorets översyn av tolkutbildningarna vid folkhögskolorna (Statskontoret 2015). Även den statliga utredningen *Samordning, ansvar och kommunikation* pekar på lärarbristen men också på att kompetensen hos befintliga teckenspråklärare behöver höjas. Utredaren föreslår att regeringen ger universitet och högskolor i uppdrag att tillhandahålla fortbildning för teckenspråklärare (SOU 2016:46, s. 176–177).

I slutet av 1980-talet erbjöd Västansviks folkhögskola i Leksand, en folkhögskola med teckenspråkig profil, en terminslång teckenspråklärlinje. Målgruppen var personer som tänkte arbeta som teckenspråklärare på tolkutbildningar och i studiecirklar. Vid denna tid var intresset för att läsa svenskt teckenspråk stort inom folkbildningen och det behövdes många teckenspråklärare¹². Teckenspråklärlinjen utökades till två terminer 1993 (Yetkin 1997). Teckenspråklärare behövdes också inom andra områden, till exempel på gymnasieskolor och på högskolor, och krav på examen samt högre kompetens hos teckenspråklärare ställdes. Teckenspråkslinjen vid Västansviks folkhögskola lades ner 2003, delvis som ett resultat av de ökade kraven.

Ungefär vid samma tidpunkt fick Högskoleverket i uppdrag av regeringen att redovisa modeller för en teckenspråklärläro utbildning på högskole-

10.[^]<https://www.spsm.se/skolalternativ/lor-dig-svenskt-teckensprak/fjarr-undervisning-i-tecken--sprak/> (hämtad 21.5.2019)

11.[^]http://www.nyabroskolan.se/?page_id=2 (hämtad 6.3.2019)

12.[^]Omkring 13 000 deltagare inom folkbildningen läste svenskt teckenspråk i mitten av 1990-taket, vilket omfattade 37 400 studietimmar (Yetkin 1997).

nivå. Högskoleverket förespråkade en successiv övergång till grundskolläro- och gymnasieläro- utbildning med teckenspråk som ett ämne. Då fanns det möjlighet att läsa svenskt teckenspråk vid två universitet och pedagogiska påbyggnads- utbildningar gavs vid två universitet (Högskole- verket 2000). Men de pedagogiska påbyggnads- utbildningarna gavs bara några enstaka gånger, så möjligheten att få examen som teckenspråklärare blev kortvarig (SOU 2016:46, s. 176).

Men även när möjligheten att gå högskole- utbildningar fanns så var många döva teckenspråks- lärare inte motiverade att genomgå en fyraårig läro- utbildning på grund av osäkra arbetsförhåll- landen. En annan faktor som har påverkat utveck- lingen är legitimationskravet på lärare som infördes år 2011¹³. De flesta verksamma teckenspråklärare saknar tillräckligt med högskolepoäng för att erhålla en läro- legitimation.

Stockholms universitet kommer att till hösten 2019 erbjuda *kompletterande pedagogisk utbildning*, KPU, som tillsammans med ämneskunskaper i svenskt teckenspråk kan leda till ämnesläro- examen. Utbildningen innehåller kurser i pedagogik, ämnesdidaktik (speciellt inriktad mot svenskt teckenspråk), betyg och bedömning, specialpeda- gogik och etik.

Sedan höstterminen 2018 ges den ettåriga tecken- språkläro- utbildningen vid Västanviks folkhö- gskola igen. Det huvudsakliga skälet till det är att teckenspråkläro- inom folkbildningen närmar sig pensionsåldern och behöver ersättas. Läsåret 2019/20 genomförs utbildningen med anslag från Myndigheten för yrkeshögskolan. Teckenspråkslä- ro- utbildningen är godkänd som yrkesutbildning, men leder inte till en examen som teckenspråks- lärare.

13.^https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2011326-om-behorighet-och_sfs-2011-326

3.

Döva föräldrars åsikter om modersmålsundervisningen för sina hörande barn

För att ta reda på teckenspråkiga föräldrars inställning till och erfarenheter av modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk ställde vi frågor via en webbenkät. Vi var nyfikna på om teckenspråkiga föräldrars syn på modersmålsundervisning skiljer sig från andra språkgrupper och i så fall på vilket sätt.

Metod och genomförande

Utgångspunkten för denna föräldraenkät var en undersökning som Språkrådet genomförde 2012. Föräldrar som talar finska, persiska och somaliska tillfrågades om sin syn på modersmålsundervisningen (Spetz 2014). De flesta av frågorna i denna enkät är i stort sett identiska med den som gjordes för dessa föräldragrupper. Några frågor som specifikt rör situationen för teckenspråkiga lades till.

En webbenkät med 18 frågor sammanställdes och lades upp på Institutet för språk och folkminners webbplats i april 2018 (se bilaga 1). Frågorna presenterades på skriven svenska och på svenskt teckenspråk i videofilmer som fanns anslutning till varje skriftlig fråga. En viss språklig anpassning av frågorna gjordes, då vi trodde det skulle minska risken för missförstånd.

En annons med en länk till webbenkäten lades

ut i ett tjugotal Facebookgrupper (bilaga 2). Några av dessa Facebookgrupper vänder sig till direkt till döva föräldrar som har teckenspråkiga barn: Koda/coda föräldrar, Teckenspråkiga barn och Familjeklubben Näckrosen. I de fall lokala dövföreningar hade egna Facebookgrupper kontaktades även dessa. Några av grupperna var slutna och i dessa fall kontaktades administratörerna som i de flesta fall var villiga att lägga ut annonsen. Alla som svarade på enkäten gjorde det anonymt.

Resultat

60 teckenspråkiga föräldrar svarade på enkäten. Som jämförelse svarade 197 föräldrar på Språkrådets enkät om modersmålsundervisning som vände sig till tre språkgrupper: finska, persiska och somaliska (Spetz 2014)¹⁴. Även om svarsfrekvensen i föräldragrupperna varierar är jämförelser ändå intressanta att göra.

Den geografiska spridningen var större hos de teckenspråkiga familjerna. Familjerna bor i 26 olika kommuner, de flesta i kommuner där det bor många teckenspråkiga, som Malmö och Lund, Örebro, Stockholm och Göteborg med omnejd. En femtedel bor i mindre kommuner. Undersökningen

14. I undersökningen svarade 82 finska föräldrar, 67 persiska föräldrar och 47 somaliska föräldrar (Spetz 2014).

med de finska, persiska och somaliska språkgrupperna koncentrerades till fem kommuner: Karlstad, Västerås, Sundsvall, Järfälla och Umeå.

De flesta teckenspråkiga föräldrar som svarade på enkäten har flera hörande barn. 58 procent (35 föräldrar) angav att familjen har två hörande barn, 20 procent (12 föräldrar) tre hörande barn och 20 procent (12 föräldrar) ett hörande barn. Föräldrarna angav att 34 barn gick på lågstadiet, 22 barn i mellanstadiet, 14 barn i högstadiet och 13 ungdomar i gymnasiet. Eftersom varje förälder kunde svara på enkäten för vart och ett av barnen eller en gång för samtliga barn i familjen, går det inte att säga exakt hur många barn det handlar om. Det kan handla om allt mellan 83 och 118 barn.

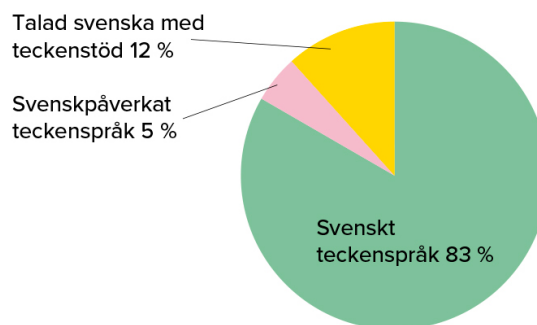
Språkbruket i familjen

För att få en uppfattning om språkbruket i familjen ställde vi frågor om det. Vi använde de allmänt använda benämningar som *svenskpåverkat teckenspråk*, som syftar på en form av teckenspråk som är påverkad av det svenska talspråkets struktur, *talad svenska med teckenstöd*, som innebär att man talar svenska med stöd av enstaka tecken. Det är inga språkvetenskapliga distinktioner. I dessa blandformer är det vanligt att språkbrukaren antingen viskar eller använder talad svenska tillsammans med tecken. *Svenskt teckenspråk* innebär ett idiomatiskt språkbruk, där rösten inte används.

Målet med frågorna var att få en ungefärlig uppfattning om språkbruket i familjen, vilket kan säga något de hörande barnens språkkunskaper i det svenska teckenspråket.

Som framgår av diagrammen i figur 2a och 2b används svenskt teckenspråk i hög grad i familjerna. Föräldrarna uppger att de använder svenskt teckenspråk med sina barn i större utsträckning än tvärtom. Barnen är mer benägna att använda svenskpåverkat teckenspråk när de talar till sina föräldrar. Såväl föräldrar som barn använder talad svenska med teckenstöd i viss utsträckning.

Av föräldrarnas kommentarer framgår det att språkbruket rör sig inom ett kontinuum. Ibland är det svenskt teckenspråk som talas, ibland sker det språklig påverkan från svenskan. Om den ena föräldern är döv och den andra är hörande använder barnet såväl talad svenska som svenskt teckenspråk inom familjen.

Figur 2a. Vilket språk använder ni föräldrar för det mesta till barnet?

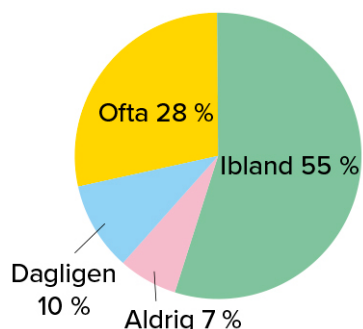
Figur 2b. Vilket språk använder barnet för det mesta till er föräldrar?

På frågan om ytterligare tecknade språk används i familjen svarade några föräldrar att finskt teckenspråk, danskt teckenspråk och österrikiskt teckenspråk talas i familjen. Några föräldrar missuppfattade frågan och angav talade/skrivna språk som svenska, hebreiska och ryska.

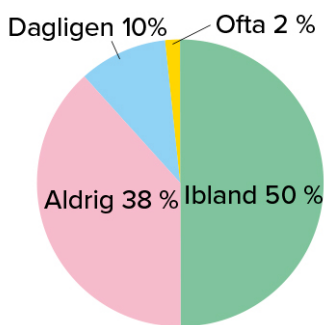
Språkbruket utanför familjen

Men hur är det med språkbruket utanför familjen? Träffar hörande barn till döva andra teckenspråkiga än sina föräldrar och talar svenskt teckenspråk med dem? Ungefär hälften av föräldrarna uppger att det sker ibland, såväl med vuxna teckenspråkiga som med jämnåriga barn. Däremot är det vanligare att barnen träffar vuxna teckenspråkiga. 38 procent (25 föräldrar) uppger att barnen har kontakt med andra vuxna teckenspråkiga dagligen eller ofta (figur 3a).

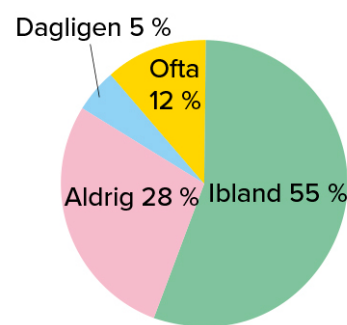
Ungefär hälften av föräldrarna uppger att barnen ibland samtalar på svenskt teckenspråk med döva jämnåriga. Förmodligen sker det när familjen deltar på familjeläger, i kyrkliga arrang-

Figur 3a. Hur ofta använder barnet svenskt teckenspråk med teckenspråkiga döva vuxna utanför familjen?

Figur 3b. Hur ofta använder barnet svenskt teckenspråk med teckenspråkiga döva barn utanför familjen?

Figur 3c. Hur ofta använder barnet svenskt teckenspråk med teckenspråkiga hörande barn utanför familjen?

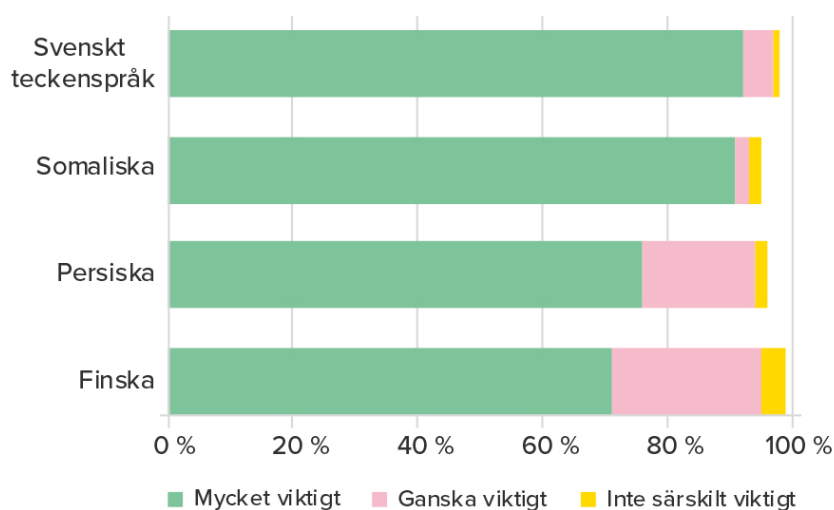
emang eller vid andra aktiviteter som den lokala familjeklubben ordnar. Två av fem föräldrar (38 procent) anger att deras hörande barn aldrig träffar döva barn och talar svenskt teckenspråk med dem (figur 3b).

Det är lite förvånande att föräldrarna uppger att deras hörande barn använder svenskt teckenspråk i kontakt med andra hörande barn till döva, till och med oftare än med döva barn (se figur 3c). Det är annars vanligt att hörande barn till döva använder ett talat språk sinsemellan (Danielsson 1987). Eftersom vi inte ställde följdfrågor om detta kan vi bara spekulera varför det är så. Tänkbara förklaringar är att barnen har deltagit i någon teckenspråksvecka på en specialskola eller på något familjeläger där det gemensamma språket är det svenska teckenspråket.

Svenskt teckenspråk är viktigt för teckenspråkiga föräldrar

De svar som redovisas nedan är frågor som också ställdes till föräldrar som har finska, persiska och somaliska som modersmål (Spetz 2014). En fråga lyder: Hur viktigt är ert modersmål för er? I denna enkät använde vi ordet *viktigt* med graderingen mycket/ganska/inte särskilt, istället för *betydelse* med graderingen mycket stor/viss/inte särskilt stor eftersom vi trodde att det skulle minska risken för missförstånd.

Svarsmönstret hos teckenspråkiga föräldrar ligger mycket nära de somaliska föräldrarnas. När på samtliga föräldrar angav att det svenska teckenspråket är *mycket viktigt* (92 procent) eller *ganska viktigt* (5 procent) för dem (figur 4).

Figur 4. Hur viktigt är ert modersmål för er? En jämförelse mellan teckenspråkiga föräldrar och föräldrar som talar persiska, finska eller somaliska.

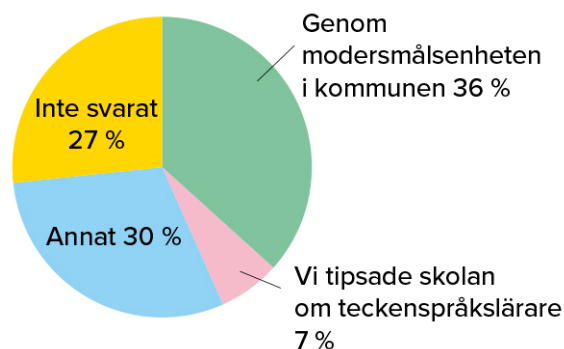
En hypotes som presenterades i Språkrådets rapport från 2014 är att inflyttade minoriteter som befunnit sig i Sverige en kortare tid tenderar att värdera det egna modersmålet högt. Ju längre en minoritetsgrupp befunnit sig i Sverige desto mer har gruppen assimilerats i det svenska samhället och det egna modersmålet har tappat i betydelse (Spetz 2014). Några sådana jämförelser går inte att göra med teckenspråkiga familjer. Det svenska teckenspråket är lika viktigt för de teckenspråkiga föräldrarna oavsett hur länge de har bott i landet. Hørselnedsättningen innebär att språkbarriären med det talade samhället finns kvar hela livet. Inflyttade döva lär sig däremot svenska teckenspråket relativt snabbt och använder det i kontakten med andra döva.

Den språkliga överföringen ser lite annorlunda ut för tecknade språk än för talade språk. För döva barn som har hörande föräldrar sker den språkliga utvecklingen i det tecknade språket främst via kontakter utanför familjen, till exempel personal i förskola och skola samt jämnåriga teckenspråkiga barn. I teckenspråkiga familjer som har hörande eller döva barn sker emellertid språköverföringen i det tecknade språket inom familjen, precis som för andra minoritetsspråk.

Barn som fått modersmålsundervisning men inte längre får det

På frågan ”Deltar ert barn i modersmålsundervisning i skolan?” svarade 17 av de 60 föräldrarna att deras barn får modersmålsundervisning. Majoriteten av föräldrarna (43 föräldrar) uppgav att deras hörande barn inte får någon modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk. I de finska, persiska och somaliska familjerna fick majoriteten av barnen modersmålsundervisning (142 av 197 föräldrar svarade ja på frågan).

Av kommentarerna framgår det att flera hörande barn till döva har fått modersmålsundervisning men inte längre får det. Så i praktiken är det fler barn som har deltagit i modersmålsundervisning än vad som framgår av svarsalternativet. En förälder skrev att deras barn endast gått på SPSM:s teckenspraksvecka, men att hen ändå svarade ja på frågan om barnet får modersmålsundervisning eftersom hen tycker att det är samma sak. En annan förälder fyllde i hela enkäten trots att hen har vuxna barn som inte längre går i skolan.

Figur 5. Hur fick skolan tag i modersmålslärare i svenskt teckenspråk?

På frågan om hur skolan fick tag på modersmålslärare uppgav drygt en tredjedel av föräldrarna (22 föräldrar) att kommunens modersmålsenhet ordnat med teckenspråkslärare, knappt en tredjedel av föräldrarna (18 föräldrar) uppgav att skolan ordnat teckenspråkslärare på annat sätt. I enstaka fall får skolorna tag i modersmålslärare genom tips från föräldrarna. En fjärdedel av föräldrarna (16 föräldrar) valde att inte svara på frågan (figur 5).

Modersmålsundervisningens betydelse för barnen

Följande frågor handlar om föräldrarnas syn på modersmålsundervisningen och vilken betydelse den har för deras barn. Mindre språkliga anpassningar av svarsalternativen gjordes jämfört med föräldraenkäten 2012 (Spetz 2014). Istället för *instämmer*, *instämmer delvis*, *instämmer inte* så har vi i denna enkät använt ordalydelseerna: *håller med*, *håller delvis med*, *håller inte med*.

Slår man ihop antalet respondenter för påståendematriserna för de barn som får respektive de barn som inte får modersmålsundervisning blir det 80 respondenter, vilket är betydligt fler än de 60 respondenter som svarade på enkäten. Det tycks vara så att flera föräldrar missförstod instruktionen och fyllde i båda matriserna. En förklaring kan vara att en del föräldrar som har barn som tidigare fått modersmålsundervisning, men inte längre får det, ändå ville svara på de frågorna och lämna synpunkter som rör modersmålsundervisningen. Vid en kontroll visade sig också att en del föräldrar inte hade svarat på alla frågor, vilket gör att summan för varje svarsalternativ kan variera.

Har nytta av språkkunskaper i arbetslivet

Här presenteras en sammanställning av svaren från teckenspråkiga föräldrar som har hörande barn som deltar i modersmålsundervisningen. 17 föräldrar hade angett att de har barn som får modersmålsundervisning, men 36–37 föräldrar fyllde i påståendematrisen i figur 6.

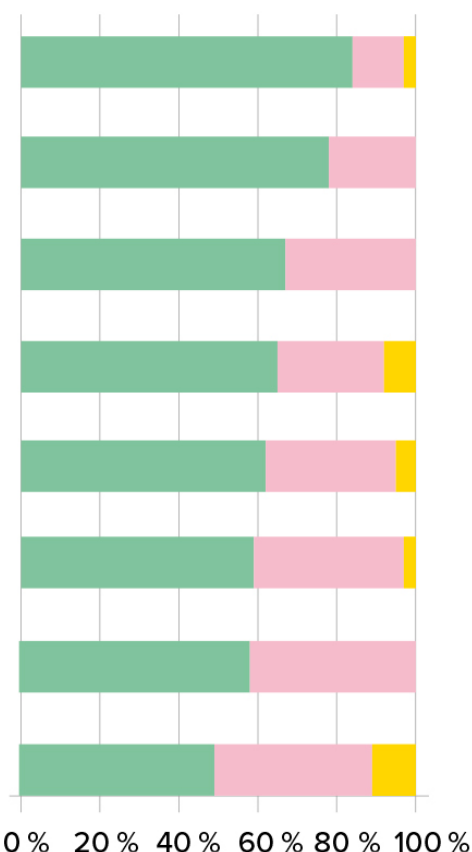
Inte oväntat tror föräldrarna att kunskaper i svenskt teckenspråk stärker barnets utveckling på många områden. De teckenspråkiga föräldrarna lyfter framför allt fram att kunskaper i det svenska teckenspråket är bra för barnens framtida yrkesliv. 84 procent (31 föräldrar) *håller med* om att barnen kan ha nytta av svenskt teckenspråk i arbetslivet, 13 procent (5 föräldrar) *håller delvis med* om det (se figur 6). En förälder kommenterade att två av hennes vuxna barn är aktiva inom facket och har

lyckats bra i arbetslivet. De finska föräldrarna har också stort förtroende för modersmålsundervisningens betydelse på framtida yrkesliv, 86 procent *håller med* och 13 procent *håller delvis med*, medan persiska och somaliska föräldrar inte ser ett lika starkt samband.

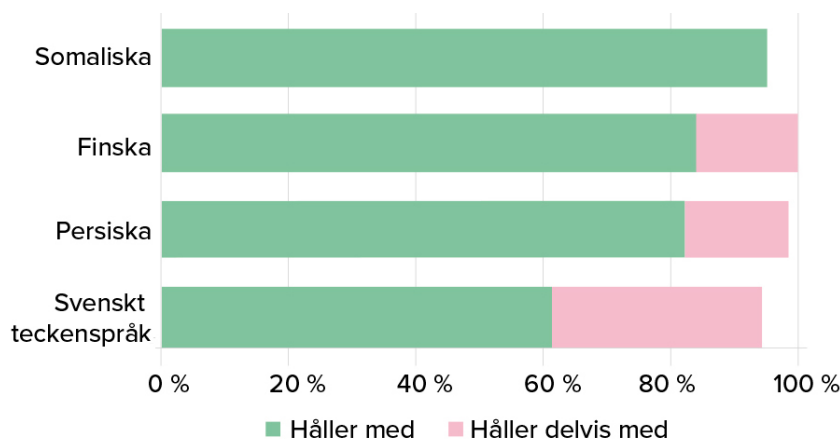
De teckenspråkiga föräldrarna anser vidare att barnens personliga utveckling stärks genom modersmålsundervisningen. 78 procent (29 föräldrar) *håller med* om det och 22 procent (8 föräldrar) *håller delvis med*. Den dubbla kulturella identiteten är viktig enligt föräldrarna. 67 procent (24 föräldrar) *håller med* om att modersmålsundervisningen bidrar till att stärka barnens flerkulturella identitet, 33 procent (12 föräldrar) *håller delvis med* (figur 6).

Tittar man på språkkunskaperna anser 95 procent (35 föräldrar) att modersmålsundervisningen utvecklar barnens tecknade språk. 62 procent

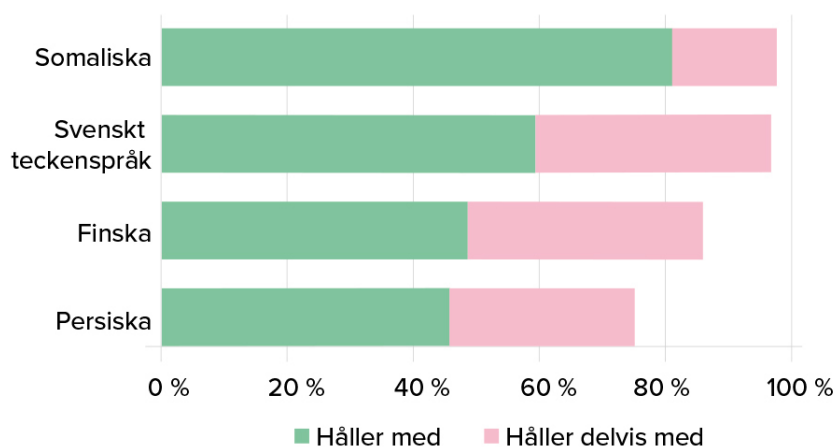
- Vi tror att vårt barn kan ha nytta av teckenspråk i arbetslivet.
- Vi tror att undervisning i teckenspråk är bra för vårt barns personliga utveckling.
- Vi tror att undervisning i teckenspråk hjälper vårt barn att utveckla sin dubbla kulturella identitet (teckenspråkig och svensk).
- Vi tror att vårt barn kan ha nytta av teckenspråk i studier vid högskola/universitet.
- Vi tror att undervisningen hjälper vårt barn att utveckla sitt teckenspråk.
- Vi tror att undervisning i teckenspråk stärker vårt barns kunskaper i svenska.
- Vi tror att undervisning i teckenspråk hjälper vårt barn att hålla kontakten med teckenspråkiga personer utanför familjen.
- Vi tror att undervisning i teckenspråk stärker vårt barns kunskaper i andra skolämnen.

Figur 6. Svar från teckenspråkiga föräldrar vars hörande barn får modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk.

Figur 7a. Vi tror att modersmålsundervisningen hjälper vårt barn att utveckla sitt modersmål. En jämförelse mellan teckenspråkiga föräldrar och föräldrar som talar persiska, finska eller somaliska.

Figur 7b. Vi tror att modersmålsundervisning stärker vårt barn att utveckla sin svenska.

(23 föräldrar) *håller med* om detta och 33 procent (12 föräldrar) *håller delvis med* om det. Föräldrar till persiska, finska och somaliska barn är mer optimistiska. I dessa språkgrupper är det 82, 84 respektive 95 procent som *håller med* om att modersmålsundervisning stärker barnens modersmål. En mindre andel har angett *håller delvis med* (se figur 7a). Men räknar man ihop båda alternativen är det ingen större skillnad mellan grupperna. Det är snarare en graderingsfråga än att döva föräldrar tycker annorlunda än finska, persiska och somaliska föräldrar.

De teckenspråkiga föräldrarna är generellt övertygade om att modersmålsundervisning stärker barnens kunskaper i svenska. 97 procent (36 föräldrar) *håller med* eller *håller delvis med* om det. Det är ungefär lika många som de somaliska föräldrarna, men något mer än för finska och persiska föräldrar (se figur 7b). En förälder skrev: "Min hörande son lärde sig svenskt teckenspråk och

kunde läsa svenska meningar redan som 3-åring. Jag är säker på att det är tack vare teckenspråk".

I enkätstudien från 2012 (Spetz 2014) fanns det ett påstående som rör modersmålets betydelse i kontakten med släktingar i hemlandet. Hos de finska, persiska och somaliska föräldrarna höll 80–90 procent med om att modersmålsundervisningen hjälper barnen att stärka kontakten med släktingar och vänner som talar modersmålet. 11–18 procent höll delvis med. Men till skillnad från finska, persiska och somaliska talas det svenska teckenspråket bara i Sverige, så en sådan jämförelse är inte helt relevant att göra. Istället omformulerades påståendet i denna enkät till: "Vi tror att undervisningen i teckenspråk hjälper barnen att hålla kontakten med teckenspråkiga personer utanför familjen". På denna fråga svarade 58 procent (21 föräldrar) *håller med*, 42 procent (15 föräldrar) *håller delvis med*. En förälder kommenterade att det är extra viktigt att barnen får träffa andra teckenspråkiga eftersom

hen är den enda döva familjemedlemmen. Den andra föräldern och syskonen är hörande.

Det finns dock teckenspråkiga föräldrar med utländsk bakgrund som tycker att deras hörande barn behöver kunskaper i det forna hemlandets talade språk. I en undersökning från 1980-talet ansåg en del utlandsfödda döva föräldrar att det var viktigare att barnen fick lära sig hemlandets talade språk än det svenska teckenspråket i modersmålsundervisningen. Skälet som angavs var att barnet skulle kunna hålla kontakt med sina hörande släktingar i föräldrarnas hemland (Danielsson 1987).

Många barn får inte modersmålsundervisning

Majoriteten av de teckenspråkiga föräldrarna som svarade på enkäten angav att de vid undersökningstillfället hade hörande barn som inte fick modersmålsundervisning, närmare bestämt 72 procent (43 föräldrar). Antalet föräldrar som svarade på nedanstående påståenden var dock färre än 43. Det var bara vid påstående om ”Vi önskar få modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk men kommunen kan inte erbjuda det” som samtliga 43 föräldrar svarade. På de andra påståendena var det 34–36 föräldrar som svarade.

Av kommentarerna framgår det att många barn som tidigare har fått modersmålsundervisning inte längre får det. Det är framför allt tre orsaker till det: kommunen erbjuder inte modersmålsundervisning, barnet vill inte delta eller familjen är missnöjd med modersmålsundervisningen. Särskilt problematiskt verkar det vara i Örebro kommun. En förälder kommenterar detta: ”Vi har fått kämpa för att Örebro kommun ska se teckenspråk som modersmål och för 2 år sen lyckades vi. Och då var det över 60 barn anmälda. Men nu har antalet minskat då kommunen inte anser att alla barn har rätt till modersmålsundervisning, bl.a. för att de inte tecknar tillräckligt bra (!), obehöriga lärare och lärare som sjukskriver sig”.

I påståendematrisen i figur 8 ska svarsalternativen tolkas lite annorlunda än i figur 6. När påståendena är formulerade som negationer ska *håller inte med* tolkas positivt.

Vid en genomgång av svaren kan det tyckas som att föräldrar till hörande barn som inte får modersmålsundervisning har en positivare bild av moders-

målsundervisningen än de föräldrar som har barn som får modersmålsundervisning. Det kan bero på att föräldrarna ännu inte har några negativa erfarenheter av modersmålsundervisningen. Det kan också bero på hur påståendena presenteras. När påståendena är formulerade som negationer är föräldrarna vara mindre benägna att svara *håller delvis med*.

Föräldrarna till barn som inte får modersmålsundervisning har en positiv bild av modersmålsundervisningens effekter på barnens utveckling i svenskt teckenspråk, svenska, framtida högskolestudier, i arbetslivet och personlig nytta. Ingen förälder tror att barnens integration i det svenska samhället skulle försvåras med kunskaper i det svenska teckenspråket (figur 8).

Skälen till att hörande barn till döva inte deltar i modersmålsundervisningen är framför allt att kommunen inte erbjuder modersmålsundervisning, att barnet inte är intresserat eller att familjen är missnöjd med den modersmålsundervisning som erbjuds. Några föräldrar menar att praktiska saker hindrar barnen att delta i modersmålsundervisningen, exempelvis lång restid till annan skola eller att lektioner ligger på obekväma tider. En fåtal är osäkra på vilka rättigheter barnet har (figur 8).

Jämför man svaren med de finska, persiska och somaliska föräldrarna är svarsmonstret likartat. För dessa föräldrar är missnöje med modersmålsundervisningen eller att barnet valt bort modersmålsundervisningen de främsta skälen till att barnet inte får modersmålsundervisning. I den undersökningen fanns inte svarsalternativet att kommunen inte erbjöd modersmålsundervisning (Spetz 2014).

Såväl teckenspråkiga föräldrar som finska, persiska och somaliska föräldrar fick svara på frågan: ”Om ni är missnöjda med modersmålsundervisningen – förklara kort vad ni inte är nöjda med”. Denna fråga genererade de flesta kommentarerna från de teckenspråkiga föräldrarna. 27 föräldrar skrev att det handlar om kvalitetsbrister i undervisningen, hög sjukfrånvaro hos lärarna, bristande dialog med skolan och att det saknas en tydlig plan för undervisningen. Hos finska, persiska och somaliska föräldrar var bristande kompetens hos läraren det främsta skälet, följt av brister i undervisningens upplägg. Bristfällig organisering och att undervisningen inte upplevdes som meningsfull med tanke på den begränsade undervisningstiden, var andra skäl som togs upp.

Vi tror att undervisning i teckenspråk är negativt för vårt barns integration i det svenska samhället.

Vi tror att undervisning i teckenspråk är negativt för vårt barns kunskaper i svenska.

Vi tror inte att vårt barn har nytta av teckenspråk i studier vid universitet/högskola.

Vi tror inte att vårt barn har någon personlig nytta av undervisning i teckenspråk.

Vi tror inte att vårt barn har nytta av teckenspråk i arbetslivet.

Vi tror inte att undervisningen hjälper vårt barn att utveckla sitt teckenspråk.

Vi är osäkra på om vi har rätt till modersmålsundervisning.

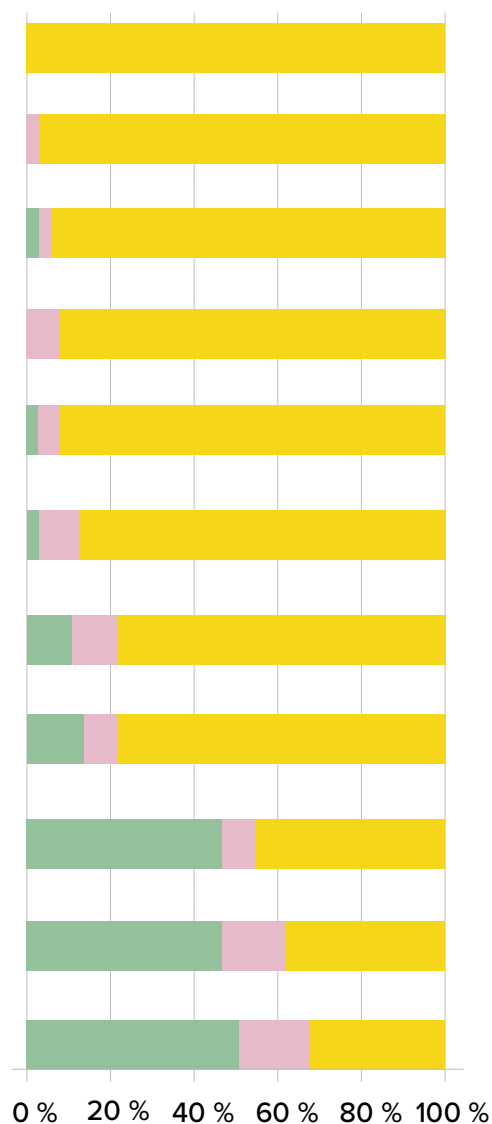
Vi kan inte delta av praktiska skäl, på grund av tid, plats.

Vårt barn har själv valt att inte delta, trots att vi föräldrar är positiva till undervisningen.

Vi är missnöjda med den modersmålsundervisning som erbjuds.

Vi önskar få modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk men kommunen kan inte erbjuda det.

■ Håller med ■ Håller delvis med ■ Håller inte med

Figur 8. Svar från teckenspråkiga föräldrar vars hörande barn inte får modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk.

Det svenska teckenspråkets roll i ämnesundervisningen

Vi ställde frågor om föräldrarna ser någon nytta med att det svenska teckenspråket används i annan undervisning utöver modersmålsundervisningen.

På frågan om teckenspråkiga föräldrar kan tänka sig att deras hörande barn ska kunna få ämnesundervisning på svenskt teckenspråk, till exempel matematik och biologi, svarade hälften (30 föräldrar) att de är positiva till tanken (figur 9). Frågan är hypotetiskt ställd eftersom det i dag inte

erbjuds ämnesundervisning på svenskt teckenspråk i grundskolan.

Flera föräldrar skriver i kommentarerna att deras barn ska få avgöra om de vill ha ämnesundervisning på svenskt teckenspråk. Ett par föräldrar skriver att det dock kräver att det finns ämneslärare som behärskar det svenska teckenspråket, vilket de inte tror går att finna i barnets hemskola. Någon förälder uttryckte att det "hade varit häftigt med den möjligheten". En liknande fråga ställdes till föräldrar som talar finska, persiska eller somaliska, men endast ett fåtal föräldrar sva-

rade att de önskade att deras barn skulle få ämnesundervisning på modersmålet (Spetz 2014, s. 39). Teckenspråkiga föräldrar tycks vara mer positiva till tanken att deras hörande barn får ämnesundervisning på sitt modersmål än finska, persiska och somaliska föräldrar.

Teckenspråkig skola för hörande barn till döva

På frågan ”Skulle ni kunna tänka er att ert barn går i en teckenspråkig tvåspråkig skola tillsammans med andra teckenspråkiga barn?”, svarade en överväldigande majoritet av föräldrarna, 90 procent (54 föräldrar), är de är positiva till tanken. I kommentarerna skriver flera föräldrar att barnen får bestämma om de vill gå i en tvåspråkig teckenspråkig skola eller inte.

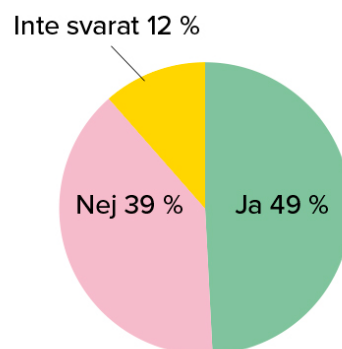
En del föräldrar kommenterade att det finns en risk att hörande barn använder talat språk sinsemellan och med den hörande personalen, vilket gör att döva elever och döv personal hamnar utanför. Det är viktigt att slå vakt om teckenspråksmiljön, skriver de i kommentarerna.

I svarsalternativen fick föräldrarna ange om det har någon betydelse om barnen går tillsammans med döva elever eller bara hörande teckenspråkiga elever. De allra flesta föräldrarna föredrar en skola där döva och hörande teckenspråkiga elever går tillsammans. Ett fåtal föräldrar tycker att deras hörande barn ska gå i en skola med enbart teckenspråkiga hörande elever (figur 10).

Teckenspråksutbildning på specialskolor

Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) erbjuder en teckenspråksutbildning, även kallad teckenspråksvecka, för hörande barn och syskon till döva vid landets specialskolor. 45 av föräldrarna (72 procent) i enkätstudien uppgav att deras hörande barn deltagit i SPSM:s teckenspråksvecka. De flesta föräldrar (60 procent) angav att deras barn har deltagit på flera teckenspråksveckor (figur 11).

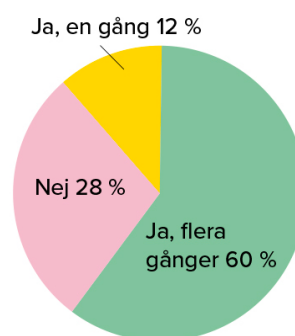
Det visade sig att alla föräldrar utom en angav att deras barn som får modersmålsundervisning också har deltagit i en eller flera teckenspråksveckor. En förälder kommenterar det så här:

Figur 9. Skulle ni vilja att ert barn läste andra skolämnen, till exempel matematik och biologi, på svenskt teckenspråk?

Figur 10. Skulle ni kunna tänka er att ert barn går i en teckenspråkig tvåspråkig skola tillsammans med andra teckenspråkiga barn?

Figur 11. Har ert barn gått på någon teckenspråksvecka hos SPSM?

”Teckenspråksveckorna ger mest resultat, språkbadet är otroligt viktigt och kan inte jämföras med modersmålsundervisningen”.

Det förekommer att barn som vill delta i en teckenspråksvecka inte får medgivande från rektorn på hemskolan. En förälder skriver: ”Skolan vägrar låta vårt yngsta barn få modersmål i teckenspråk eller delta med i teckenspråksundervisning för hörande syskon/coda barn en vecka per termin. Har försökt kämpa flera gånger”.

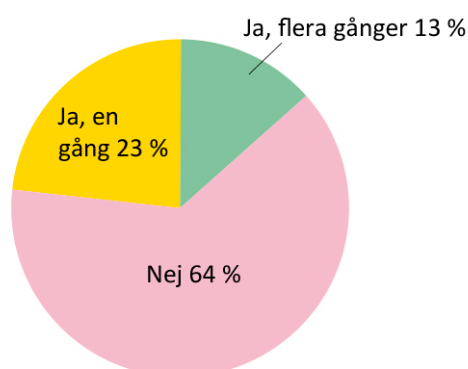
Språkbad på familjeläger

Ett annat sätt att stärka den språkliga och kulturella identiteten är att delta på familjeläger, ofta kallat coda-läger. På dessa läger får hörande barn till döva träffa andra barn och vuxna som talar svenskt teckenspråk.

36 procent av föräldrarna (22 föräldrar) uppgav att familjen hade deltagit i ett eller flera familjeläger. 64 procent (38 föräldrar) svarade nej på frågan (figur 12). Någon förälder skrev att deras barn inte vill delta trots att föräldrarna tycker att det skulle vara bra för barnet.

Familjelägren tycks inte ha samma betydelse för barnen som SPSM:s teckenspråksvecka. En förklaring kan vara att lägren arrangeras sporadiskt och att de förläggs till sommaren när många familjer har andra semesterplaner. De barn som har deltagit i ett familjeläger har i samtliga fall även gått på en teckenspråksvecka, de flesta flera gånger.

Sammantaget tycks föräldrar som är engagerade i sina hörande barns språk- och identitetsutveckling ta alla chanser att ge barnen möjligheter att träffa andra teckenspråkiga barn och vuxna.

Figur 12. Har ert barn deltagit på något coda-läger?

Slutsatser av enkätundersökningen och diskussion

Att döva och hörselskadade föräldrar anser att det svenska teckenspråket är viktigt för deras hörande barns utveckling framgår tydligt i Språkrådets föräldraenkät. Det svenska teckenspråket är ett språk som skattas högt av föräldrarna och det är något som de gärna vill att deras hörande barn ska få lära sig, utveckla och använda.

De flesta föräldrar använder svenskt teckenspråk när de talar med barnen i hemmet. Det förekommer kodblandning, det vill säga att föräldrar och barn använder rösten samtidigt som de tecknar. På vilket sätt det påverkar språkutvecklingen i såväl det talade som det tecknade språket hos hörande barn till döva ger forskningen inga klara besked om. Men att barnen använder talat språk eller använder rösten när de tecknar till sina döva föräldrar kan vara ett tecken på att de har svårt att uttrycka sig på svenskt teckenspråk och därför lånar in ord från svenskan, som i regel är barnens dominerande språk när de nått skolåldern.

Många föräldrar i enkätundersökningen skriver att de har ansökt om modersmålsundervisning men fått avslag av olika skäl. En del kommuner hänvisar till skolförordningen och menar att det måste vara minst fem elever i kommunen för att modersmålsundervisning ska ges eller att det saknas lärare. En del kommuner är generösare i sin bedömning och erbjuder modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk även när det är färre än fem elever. Genom påtryckningar, till exempel genom media, är det ibland möjligt att ändra kommunens beslut. Men det finns föräldrar som inte orkar ta striden, vilket leder till att hörande barn till döva inte får modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk. Det är tydligt att bestämmelsen om minst fem elever är en hämsko för de elever om önskar få modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk.

Men även kvaliteten på modersmålsundervisningen behöver bli bättre enligt föräldrarna. Många föräldrar svarar att de inte är nöjda med teckenspråkslärarnas kompetens och att dialogen med skolan inte fungerar. Att det saknas en särskild kursplan för modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk och att många teckenspråkslärare saknar tillräcklig utbildning är vanliga orsaker till missnöjet.

Eftersom hörande barn till döva inte uppvisar yttre tecken på att de har teckenspråk som modersmål finns en risk att skolan betraktar barnen som vilka andra hörande barn som helst, men som i vissa situationer har lite svårigheter med svenskan. Stödåtgärderna kommer då att sättas in för att utveckla svenskan medan barnets behov av att lära sig, utveckla och använda sitt modersmål – det svenska teckenspråket – förbises.

Jämförelse med andra språkgrupper

Teckenspråkiga föräldrars syn på modersmålsundervisning skiljer sig inte nämnvärt åt från finska, somaliska och persiska föräldrars. Det är inte förvånande. Modersmålsundervisningens betydelse för flerspråkiga barn är densamma oavsett vilket språk det handlar om.

Det finns dock vissa skillnader. Teckenspråkiga föräldrar är något mer hoppfulla när det gäller modersmålsundervisningens betydelse för arbetslivet och högre studier än föräldrar som kommer från andra länder. Det har troligen att göra med att det är ganska vanligt att hörande barn till döva väljer yrken där deras språkfärdigheter i det svenska teckenspråket är en tillgång, till exempel tolk eller lärare. Undantaget är finska föräldrar som har ungefär lika stor tilltro till modersmålets nytta i arbetsliv och vid högre studier.

Finska, persiska och somaliska föräldrar är mer positiva till modersmålsundervisningens betydelse för barnens språkutveckling i modersmålet än teckenspråkiga föräldrar, som är något mer tveksamma. De teckenspråkiga föräldrarna är mer benägna att svara ”håller delvis med”, vilket kan vara utslag för att de ser fördelar med modersmålsundervisningen, men att de inte är nöjda med kvaliteten. Men sammantaget har teckenspråkiga föräldrar stor tilltro till modersmålsundervisningens betydelse för barnens språkutveckling. Det samtliga föräldragrupper framför allt lyfter fram är modersmålsundervisningens betydelse för barnens personliga utveckling och dubbla kulturella identitet.

Hörande barn till döva har möjlighet att fördjupa sina språkkunskaper i den teckenspråksutbildning – även kallad teckenspråksveckan – som Specialpedagogiska skolmyndigheten erbjuder, vilket är unikt för denna språkgrupp. Enligt de teckenspråkiga föräldrarna är teckenspråksveckan framför

allt betydelsefull för barnets personliga utveckling, eftersom de träffar andra teckenspråkiga vuxna och barn. En del föräldrar menar att teckenspråksveckan har störst effekt på barnets intresse att lära sig svenskt teckenspråk. Teckenspråksveckan ska dock ses som ett komplement till, och inte en ersättning för, modersmålsundervisningen.

Sammanfattningsvis är det inte mycket som skiljer situationen för hörande barn till döva från elever som har en utländsk bakgrund. Hörande barn till döva är inte annorlunda än andra flerspråkiga barn bara för att de har döva föräldrar. Det är familjernas språkliga och kulturella situation som skapar intresset för modersmålsundervisningen. Det är så som svaren i föräldraenkäten som vänder sig till de teckenspråkiga föräldrarna ska förstås.

Ämnesundervisning på svenskt teckenspråk

Ett sätt att fördjupa kunskaperna i svenskt teckenspråk är att använda språket i den reguljära undervisningen, till exempel i ämnet matematik och biologi. Sådana möjligheter finns inte för hörande barn till döva idag. Det är endast specialskolan, som tar emot döva och hörselskadade elever, som erbjuder ämnesundervisning på svenskt teckenspråk. Hälften av de teckenspråkiga föräldrarna ser positivt på att deras barn skulle kunna få ämnesundervisning på svenskt teckenspråk. Knappt hälften av föräldrarna tror dock inte på tanken och några föräldrar menar att sådan undervisning inte vore möjlig att ordna i barnets skola.

De teckenspråkiga föräldrarna är övervägande positiva till tanken att deras hörande barn kan gå i en tvåspråkig teckenspråkig skola, gärna tillsammans med döva elever. Svaren får dock tolkas med viss försiktighet. Det är inte säkert att familjen skulle välja en tvåspråkig skola även om möjligheten fanns. Andra faktorer – som avståndet till skolan och det hörande barnets intresse av att gå i en sådan skola – påverkar också skolvalet. Men svaren indikerar ändå att föräldrarna i denna enkätundersökning gärna ser att möjligen finns.

4.

Avslutande tankar

För att ge hörande barn till döva bättre möjligheter till modersmålsundervisning på svenskt teckenspråk behöver vissa förutsättningar uppfyllas. Vi vill här peka på några faktorer som behöver uppmärksammas.

- **Samma skydd för det svenska teckenspråket som de nationella minoritetsspråken i skollagen och skolförordningen**

I språklagen har det svenska teckenspråket en särskild ställning och jämställs med de nationella minoritetsspråken. Men i skollagen och skolförordningen behandlas det svenska teckenspråket annorlunda än de nationella minoritetsspråken. De villkor som gäller för de nationella minoritetsspråken när det gäller modersmålsundervisning bör rimligen gälla även för det svenska teckenspråket.

- **Bättre kunskaper om hörande barn till döva**

Skolpersonal missar ofta att identifiera hörande barn till döva behov modersmålsundervisning och annat stöd. Hörande barn till döva förväxlas ibland med döva eller hörselskadade barn. Barngrupperna har emellertid olika behov och åtgärderna måste anpassas efter varje målgrupps behov.

Kompetensen som finns hos dövteamen vid landstingens hörselhabilitering kan tas till vara av skolans personal. På en del håll i landet erbjuder lokala dövföreningar att informera skolpersonal om hörande barn till döva. Skolan behöver också ta fram rutiner för informationsöverlämning mellan pedagogerna på skolorna.

- **Kursplan för modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk**

Det behövs en kursplan för modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk, på samma sätt som det finns särskilda kursplaner för de nationella minoritetsspråken. Exempelvis måste moment som *läsa och skriva* anpassas för det svenska teckenspråket, eftersom språket saknar ett skriftspråk. Specialpedagogiska skolmyndigheten har tagit fram en ramkursplan för teckenspråksundervisning för hörande barn till döva, som kan ligga till grund för en kursplan för modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk.

- **Fler utbildade teckenspråkslärare**

Det råder brist på teckenspråkslärare, vilket delvis beror på att det under lång tid saknats möjligheter att utbilda sig till teckenspråkslärare. Men förändringar är på gång. Stockholms universitet kommer att till hösten 2019 starta en kompletterande pedagogisk utbildning för dem som önskar få en ämneslärarexamen i svenskt teckenspråk. Även Västanviks folkhögskola ger en teckenspråkslärarutbildning för dem som är verksamma inom folkbildningen.

Det gäller också att se till att teckenspråkslärare stannar kvar i yrket. Det kan ske genom att skapa goda arbetsförhållanden och erbjuda lärarna vidareutbildning i tjänsten.

Referenser

- Adams, S. (2008). Characteristics of the Coda Experience in 21st-century Contemporary Culture. *Hearing, Mother Father Deaf: Hearing People in Deaf Families* (ed. Bishop, M. & Hicks, S. L.). Gallaudet University Press, Washington DC. s. 261–290.
- Ahlgren, I., Bergman, B. (2006). Det svenska teckenspråket. *Teckenspråk och teckenspråkiga. Kunskaps- och forskningsöversikt*. Delbetänkande av utredningen Översyn av teckenspråkets ställning. Socialdepartementet (SOU 2006:29), s. 11–70.
- Aronsson, B., Juterot, K. (1998). *Hörande barn till döva föräldrar* (c-uppsats). Socialhögskolan, Barn och Ungdom, Lunds universitet.
- Baker, A. E., van den Bogaerde, B. (2014). KODAs: A Special Form of Bilingualism. *Multilingual Aspects of Signed Language Communication and Disorder* (ed. Quinto-Pozos, D.). Channel View Publications, Bristol, s. 211–234.
- Balkstam, E. (2000). *Kartläggning av döva föräldrar till hörande barn och deras stöd och behov i Göteborg med omnejd*. Göteborgs kommun, Handikappnheten, Stadsdelsnämnden Majorna.
- Bergholtz, L., Johansson, P. (2014). *Barn som anhöriga. Hörande barn till döva eller teckenspråkiga föräldrar*. Landstinget i Jönköping län.
- Bergkvist, S. (2005). *Tolk steker pannkakor*.
- Bergman, B. (2012). *Barns tidiga teckenspråksutveckling*. Forskning om teckenspråk XXII. Institutionen för lingvistik, Stockholms universitet.
- Bishop, M., Hicks, S. L. (ed.). (2008). *Hearing Mother Father Deaf*. Gallaudet University Press, Washington DC.
- Boklund, A. mfl. (2008). *Kan din mamma lukta? En bok om och av barn med döva föräldrar*. Specialpedagogiska skolmyndigheten.
- Brunnberg, E., Fredriksson, J. (2006). *Kattungen – en 'förskola för alla' med teckenspråket som grund. Utvärdering efter att hörande barn inkluderats i verksamheten hösten 2006. Ett uppdrag från Örebro kommun*. Örebro universitet, Institutionen för beteende, social- och rättsvetenskap.
- Chen Pichler, D., Lee, J., Lillo-Martin, D. (2014). Language Development in ASL-English Bimodals. *Multilingual Aspects of Signed Language Communication and Disorder* (ed. Quinto-Pozos, D.). Channel View Publications, Bristol, s. 235–260.
- Chen Pichler, D., Lillo-Martin, D., Levi Palmer, J. (2018). *A Short Introduction to Heritage Signers*. Sign Language Studies, Volume 18, Number 3, Spring 2018, s. 309-327
- Cramér-Wolrath, E. (2013a). *Signs of acquiring bimodal bilingualism differently : a longitudinal case study of mediating a deaf and a hearing twin in a deaf family*. Department of Special Education, Stockholm University.
- Cramér-Wolrath, E. (2013b). *Parallel Bimodal Bilingual Acquisition: A Hearing Child Mediated in a Deaf Family*. Sign Language Studies. Number 4, Summer 2013. S. 526–540.
- Cramér-Wolrath, E. (2013c). *Hur händer det? En studie om hur en hörande och en döv tvilling blir guidade i sitt tillägnande av tvåspråkighet, teckenspråk och talad svenska*. FoU skriftserie nr 4. Forsknings- och utvecklingsrapport om tvåspråkighet utgiven av Specialpedagogiska skolmyndigheten, Östra regionen.
- Danielsson, L. (1987). *Hörande barn med döva föräldrar. Den språkliga situationen i hem och skola med tanke på regionala insatser för hörande barn som har döva föräldrar*. Sollentuna skolstyrelse.
- Egertz, M., Zackrisson, E. (2013). *"De tycker ja e mer en kulturell grej än en språklig sak" – en kvalitativ studie kring olika former av tvåspråkighet* (examensarbete pedagogik). Pedagogik C, Pedagogik med didaktisk inriktning III, Institutionen för humaniora, utbildning och samhällsvetenskap, Örebro universitet.
- Emmorey, K., Borinstein, H. B., Thompson, R., Gollan, T. H. (2008). Bimodal Bilingualism in Adults. *Hearing, Mother Father Deaf: Hearing People in Deaf Families* (ed. Bishop, M. & Hicks, S. L.). Gallaudet University Press, Washington DC. s. 3–43.
- Einarsson, S. (2013). *Lärare i behov av särskilt stöd? Vad behöver en lärare lära sig för att kunna bemöta CODA-elever i skolan?* (magisteruppsats). Specialpedagogiska programmet, Institutionen för pedagogik och specialpedagogik, Göteborgs universitet.

- Falkman, K.W. (2010). *Hur ger vi vårt hörande barn ett talspråk?* Föräldrakraft nr 1, 2010.
URL: https://www.agrenska.se/contentassets/55c6b1e0a3b44e69a7ad83403da804e6/fk_2010-01.pdf (hämtad 6.5.2019)
- Hoffmeister, R. (2008). Border Crossings by Hearing Children of Deaf Parents: The Lost History of Codas. H-Dirksen, L. Bauman (red.). *Open your eyes. Deaf Studies talking*. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- Högskoleverket. (2000). *Högskoleutbildning och funktionshinder*. Högskoleverkets rapportserie HSV 200:4 R.
- Johansson, I. (2000). *Här krävs något extra. En kvalitativ studie om den tidiga kommunikationen mellan hörande barn och döva föräldrar*. Stockholms akademi för psykoterapiutbildning.
- Kanto, L. (2016) *Two languages, two modalities. A special type of early bilingual language acquisition in hearing children of Deaf parents*. Universitatis Ouluensis (doktorsavhandling).
- Larsson, Y. (2015). *Grammatisk intuition hos hörande infödda teckenspråkiga* (masteruppsats). Centrum för tvåspråkighetsforskning, Stockholms universitet.
- Lindberg, I. (2002). *Myter om tvåspråkighet*. Språkvård nr 4 2002, Svenska språknämnden.
- Lindström, A-M. (1990). *Tystnadens barn*. Opal i samarbete med LL-stiftelsen.
- Mather, M., Andrews, F. (2008). Eyes Over Ears: The Development of Visual Strategies by Hearing Children of Deaf Parents. *Hearing, Mother Father Deaf. Hearing People in Deaf Families* (ed. Bishop, M. & Hicks, S. L.). Gallaudet University Press, Washington DC. s. 132–161.
- Mattsson, E. (2010). *CODA-barns uppväxtvillkor och skolvillkor i ett historiskt perspektiv – en studie av fem vuxna*. Lärarutbildningen, Barn Unga Samhälle, Malmö högskola.
- Ojala-Signell, R. (2016). *Själv tecknade jag min väg*. Helsingfors 2016.
- Petroj, V., Guerrero, K., Davidson, K. (2014). ASL Dominant Code-Blending in the Whispering of Bimodal Bilingual Children. *BUCLD 38: Proceedings of the 38th annual Boston University Conference on Language Development, Volume 2* (ed. Orman, W., Valteau, M.J.). Cascadilla Press. s. 319–330.
- Preston, P. (1994). *Mother, Father, Deaf. Living between Sound and Silence*. Harvard University Press.
- Pryer, E. J., Emmorey, K. (2008). The Face of Bimodal Bilingualism: ASL Grammatical Markers Are Produced When Bilinguals Speak to English Monolinguals. *Hearing Mother Father Deaf* (ed. Bishop, M. & Hicks, S. L.). Gallaudet University Press, Washington DC, s. 44–53.
- de Quadros, R., Lillo-Martin, D., Chen Pichler, D. (2016). Bimodal Bilingualism: Sign Language and Spoken Language. *The Oxford Handbook of Deaf Studies in Language* (ed. Marschark, M @ Spencer, P.E), Oxford University Press, s. 181–196.
- Reynolds, W. (2016). *Early bimodal bilingual development of ASL narrative referent cohesion: Using a heritage language framework*. A dissertation submitted to the Department of Linguistics and the Graduate School of Gallaudet University in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy.
- Rikardson, U., Henriksson, E. (2001). *Skolgång för hörande barn till döva föräldrar*. Projekt rapport. Habilitering och Hjälpmedel, Region Skåne.
- Schönström, K. (2010). *Tvåspråkighet hos döva skolelever. Processbarhet i svenska och narrativ struktur i svenska och svenskt teckenspråk*. Doktorsavhandling i svenska som andraspråk för döva vid Stockholms universitet.
- Shohamy, W. (2011). *Assessing multilingual competencies: Adopting construct valid assessment policies*. The Modern Language Journal 95, iii, (2011), s. 418–429.
- Skolverket (2018a). *Greppa flerspråkigheten – en resurs i lärande och undervisning*. Forskning för skolan.
URL: <https://www.skolverket.se/publikationer?id=3905> (hämtad 30.10.2018).
- Skolverket. (2018b). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Reviderad 2018.
- Skolverket (2018c). *Statistik Grundskolan, Tabell 8A. Elever med undervisning i modersmål och svenska som andraspråk (SVA) läsåren 2013/14-2017/18*.
- SOU 2006:54. *Teckenspråk och teckenspråkiga. Översyn av teckenspråkets ställning*. Slutbetänkande av utredningen Översyn av teckenspråkets ställning. Socialdepartementet.
- SOU 2011: 30. *Med rätt att välja – flexibel utbildning för elever som tillhör specialskolans målgrupp*.

- SOU 2016:46. *Samordning, ansvar och kommunikation – vägen till ökad kvalitet i utbildningen för elever med vissa funktionsnedsättningar.*
- Solem, I. (2015). *Hørende i ørene, döv i magen.* Coda Norge, Norges døveforbund, Ål folkehøyskole og kurscenter for døve.
- Specialpedagogiska skolmyndigheten. (2011). *Utvärdering av teckenspråksutbildningar för föräldrar, syskon och barn till döva inom Specialpedagogiska skolmyndigheten.*
- Spetz, J. (2014). *Debatterad och marginaliserad. Perspektiv på modersmålsundervisningen.* Rapporter från Språkrådet 6. Institutet för språk och folkminnen.
- Statskontoret. (2015). *Det framtida behovet av teckenspråks- och skrivtolkar. En översyn av tolkutbildningarna vid folkhögskolorna.* 2015:25.
- Stucki, E. (2014). Barn till döva föräldrar får inget stöd. *Skolvärlden 9.10.2014.* Lärarnas Riksförbund.
URL: <http://skolvärlden.se/artiklar/barn-till-dova-foraldrar-far-ingen-hjalp> (hämtad 7.11.2018).
- Svensson, G. (2017). *Transspråkande i praktik och teori.* Natur & kultur.
- Svensson, G. (2018). *Artikel 1. Begreppet translanguaging och dess ursprung. Transspråkande – bakgrund, teorier och praktiska exempel.* Skolverket. URL: <https://www.skolverket.se/download/18.189c87a-e1623366ff3718a8/1524039168800/translanguaging-transsprakand--gudrun-svensson-20180418.pdf> (hämtad 30.10.2018)
- Svensson Richter, O. (1997). *Föräldrastödande verksamhet för döva föräldrar. Rapport över projekt.* Hörselvårdens pedagogiska avdelning. Universitetssjukhuset MAS. Malmö.
- Svensson Richter, O. (2011). *Flickan på två stolar. Ett hörande barns uppväxt med döva föräldrar.* Andra upplagan. En omarbetad utgåva. Dövia. Dövia.
- van den Boegaerde, B., Baker, A. E. (2008). Bimodal Language Acquisition in Kodas. *Hearing Mother Father Deaf* (ed. Bishop, M. & Hicks, S. L.). Gallaudet University Press, Washington DC, s. 99–131.
- Wilhelm, A. (2008). Sociolinguistic Aspects of the Communication Between Hearing Children and Deaf Parents. *Hearing Mother Father Deaf* (red. Bishop, M. & Hicks, S. L.). Gallaudet University Press, Washington DC.
- Yetkin, K. (1997). *Utbildning av teckenspråkslärare. Förslag till uppbyggnad. Sammanställd på TÖI:s uppdrag av Kristina Yetkin.* Tolk- och översättarinstitutet.

Bilaga 1. Skärmbilder av enkäten ”Hörande barns tillgång till svenskt teckenspråk”

Enkät: Hörande barns tillgång till svenskt teckenspråk

Denna enkätundersökning vänder sig till döva och hörselskadade teckenspråkiga föräldrar som har hörande barn i skolåldern (gäller inte barn som går i förskolan). Språkrådet vill undersöka hörande barns tillgång till svenskt teckenspråk i hemmet, i skolan och utanför hemmet. Många frågor handlar om modersmålsundervisning i skolan. Det finns en översättning till svenskt teckenspråk vid varje fråga. Om ni har några frågor kan ni kontakta tommy.lyxell@sprakochfolkminnen.se.

Har ni flera hörande barn i familjen kan ni lämna ett enkätsvar för varje barn. Alla svaren är anonyma, ingen kan se vem som har lämnat svaren.

Svaren ska vara inlämnade senast fredagen den 27 april 2018 (förlängd till den 1 maj 2018). Tack för er medverkan!

1. Var är familjen bosatt? *

Välj kommun

- Ala kommun
- Alingsås kommun
- Alvesta kommun
- Aneby kommun

2. Hur många hörande barn finns det i familjen?

1

2

3

Annat

3. I vilken årskurs går ert barn?

Årskurs 1-3 Årskurs 4-6 Årskurs 7-9 Gymnasiet

4. Vilket språk använder ni föräldrar för det mesta till barnet?

Svenskt teckenspråk

Svenskpåverkat teckenspråk

Talad svenska med teckenstöd

Kommentar

5. Vilket språk använder barnet för det mesta till er föräldrar?

Svenskt teckenspråk

Svenskpåverkat teckenspråk

Talad svenska med teckenstöd

Kommentar

6. Talas det något annat teckenspråk än svenskt teckenspråk i er familj? Om ja, välj "Annat" och ange vilket.

Nej

Annat

Enkätfrågor på teckenspråk

Här hittar du enkätfrågorna översatt till svenskt teckenspråk.

Instruktion:

Fråga 1:

Fråga 2:

Fråga 3:

7. Hur använder barnet svenskt teckenspråk med andra utanför familjen?

Med andra vuxna teckenspråkiga döva:

- Dagligen Ofta Ibland Aldrig

Med teckenspråkiga döva barn:

- Dagligen Ofta Ibland Aldrig

Med teckenspråkiga hörande barn:

- Dagligen Ofta Ibland Aldrig

8. Hur viktigt är svenskt teckenspråk för dig/er?

- Svenskt teckenspråk är mycket viktigt för mig/oss
 Svenskt teckenspråk är ganska viktigt för mig/oss
 Svenskt teckenspråk är inte särskilt viktigt för mig/oss

9. Deltar ert barn i modersmålsundervisning i skolan?

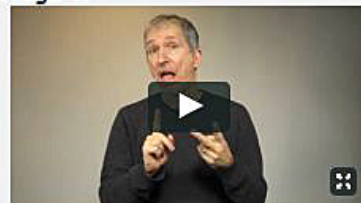
- Ja
 Nej

Kommentar

10. Hur fick skolan tag på modersmåls lärare i svenskt teckenspråk?

- Genom modersmålsnheten i kommunen
 Skolan kontaktade en teckenspråklärare
 Vi tipsade skolan om teckenspråklärare
 Annat

Fråga 4:

Fråga 5:

Fråga 6:

11. Om ert barn får modersmålsundervisning; Hur väl stämmer följande påståenden enligt er?

	Håller med	Håller delvis med	Håller inte med
A) Vi tror att undervisningen hjälper vårt barn att utveckla sitt teckenspråk.	☐	☐	☐
B) Vi tror att undervisning i teckenspråk stärker vårt barns kunskaper i svenska.	☐	☐	☐
C) Vi tror att undervisning i teckenspråk stärker vårt barns kunskaper i andra skolämnen.	☐	☐	☐
D) Vi tror att undervisning i teckenspråk hjälper vårt barn att hålla kontakten med teckenspråkiga personer utanför familjen.	☐	☐	☐
E) Vi tror att undervisning i teckenspråk hjälper vårt barn att utveckla sin dubbla kulturella identitet (teckenspråkig och svensk).	☐	☐	☐
F) Vi tror att undervisning i teckenspråk är bra för vårt barns personliga utveckling.	☐	☐	☐
G) Vi tror att vårt barn kan ha nytta av teckenspråk i studier vid högskola/universitet.	☐	☐	☐
H) Vi tror att vårt barn kan ha nytta av teckenspråk i arbetslivet.	☐	☐	☐

Annat skäl

Fråga 7

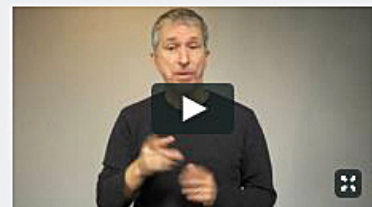
A:

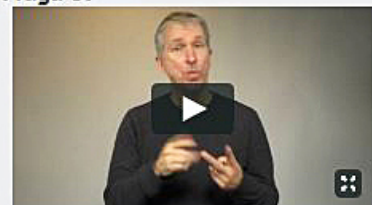
B:

C:

Fråga 8:

12. Om ert barn INTE får modersmålsundervisning; Hur väl stämmer följande påståenden, enligt er?

	Håller med	Håller delvis med	Håller inte med
I) Vi önskar få modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk men kommunen kan inte erbjuda det.	☐	☐	☐
J) Vi kan inte delta av praktiska skäl, på grund av tid, plats.	☐	☐	☐
K) Vi är osäkra på om vi har rätt till modersmålsundervisning.	☐	☐	☐
L) Vårt barn har själv valt att inte delta, trots att vi föräldrar är positiva till undervisningen.	☐	☐	☐
M) Vi tror inte att undervisningen hjälper vårt barn att utveckla sitt teckenspråk.	☐	☐	☐
N) Vi tror att undervisning i teckenspråk är negativt för vårt barns kunskaper i svenska.	☐	☐	☐
O) Vi tror att undervisning i teckenspråk är negativt för vårt barns integration i det svenska samhället.	☐	☐	☐
P) Vi tror inte att vårt barn har någon personlig nytta av undervisning i teckenspråk.	☐	☐	☐
Q) Vi tror inte att vårt barn har nytta av teckenspråk i studier vid universitet/högskola.	☐	☐	☐
R) Vi tror inte att vårt barn har nytta av teckenspråk i arbetslivet.	☐	☐	☐
S) Vi är missnöjda med den modersmålsundervisning som erbjuds.	☐	☐	☐

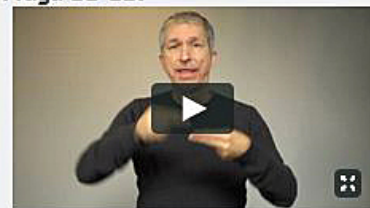
Fråga 9:

Fråga 10:

Fråga 11-12:

Påstående 11 a-h:

Påstående 12 i-s

Fråga 13:

13. Om ni är missnöjda med modersmålsundervisningen – förklara kort vad ni inte är nöjda med:

14. Skulle ni vilja att ert barn läste andra skolämnen, till exempel matematik och biologi, på svenskt teckenspråk?

- Ja
 Nej

Kommentar

15. Skulle ni kunna tänka er att ert barn gick i en teckenspråkig tvåspråkig skola tillsammans med andra teckenspråkiga barn?

- Ja, i en skola med både med döva och hörande elever
 Ja, i en skola med endast hörande elever
 Nej

Kommentar

16. Har ert barn gått i någon teckenspråksvecka hos SPSM?

- Ja, en gång
 Ja, flera gånger
 Nej

17. Har ert barn deltagit på något CODA-läger?

- Ja, en gång
 Ja, flera gånger
 Nej

Ytterligare kommentarer

Kommentar

Skicka in enkätsvar

Fråga 14:

Fråga 15:

Fråga 16:

Fråga 17:

Ytterligare kommentarer:

Bilaga 2. Annonsering i Facebookgrupper

”Språkrådet vill undersöka vilka möjligheter hörande barn till döva (coda/koda) har att utveckla sitt teckenspråk. Vi hoppas att ni som är döva/hörselskadade teckenspråkiga föräldrar kan svara på vår webbenkät. Frågorna gäller språkbruket i hemmet, i skolan och på fritiden. Svaren behandlas anonymt.

Enkäten finns på Institutet för språk och folkminnes webbplats, <http://www.sprakochfolkminnen.se/codaenkät>. Sista svarsdag är 27 april.

Sprid gärna informationen till andra teckenspråkiga föräldrar med hörande barn, även de som inte använder Facebook.”

Annonserna infördes i nedanstående Facebookgrupper den 12 april 2018. En grupp var sluten och det dröjde till den 20 april innan annonsen lades ut. Ett påminnelseutskick gick ut den 26 april. Då upptäcktes det att tre dövföreningar i Västernorrland inte fått det första utskicket och svarstiden förlängdes till den 1 maj.

- KODA/CODA föräldrar (påminnelse 26 april)
- Allt för teckenspråkiga (påminnelse 26 april)
- Teckenspråkiga barn (påminnelse 26 april)
- Stockholms Dövas Förenings medlemmar (påminnelse 26 april)
- Dövas Förening i Örebro (påminnelse 26 april)
- Malmö Dövas Förening ”Svenske” (påminnelse 26 april)
- Dalarnas Dövas Förening (påminnelse 26 april)
- Svecoda (påminnelse 26 april)
- Vätterbygdens Dövas Förening (påminnelse 26 april)
- Vänersborgs Teckenspråksförening (påminnelse 26 april)
- Lundabygdens Dövas Förening (påminnelse 26 april)
- Västra Götalands Dövas Länsförbund (påminnelse 26 april)
- Dövas Förening i Norrköping (påminnelse 26 april)
- Gotlands Dövas Förening (sluten grupp, utlagd 20 april)
- Familjeklubben Näckrosen (påminnelse 26 april)
- Dövas internationella sektionen i Stockholm (påminnelse 26 april)
- Dövas kvinnoförening i Stockholm (påminnelse 26 april)
- Medelpads dövas förening (första annons 26 april)
- Härnösands dövas förening (första annons 26 april)
- Örnsköldsviks dövas förening (första annons 26 april)

Med blick på modersmålet

Hörande barn med döva föräldrar växer upp med det svenska teckenspråket, men när de kommer upp i skolåldern de har begränsade möjligheter att utveckla sitt modersmål. Denna rapport visar att döva föräldrar önskar att deras hörande barn ska få modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk i skolan. Statistiken visar däremot att hörande barn till döva får modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk i mindre utsträckning än barn som talar andra språk. Ett skäl till det kan vara att behovet inte har identifierats. Kunskapen om hörande teckenspråkiga barns situation är fortfarande liten. Andra skäl är att kommunen inte erbjuder modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk, att barnen inte vill delta eller att föräldrarna är missnöjda med kvaliteten på undervisningen.

Liksom för andra flerspråkiga barn kan djupare språkkunskaper i modersmålet bidra till skolframgång även för hörande barn till döva. Genom att barnen utvecklar sina språkkunskaper i svenskt teckenspråk får de bättre möjligheter att uttrycka tankar och lära sig nya saker.

